

اصول و ضوابط و استانداردهای شبکه بهداشت و درمان (سند توسعه بهداشت)

گروه تدوین ضوابط و استانداردهای نظام شبکه

آبان ۱۴۰۰

اصول و ضوابط کلی ساختار طرح‌های گسترش شبکه

بخش اول: اصول کلی ساختار طرح‌های گسترش شبکه‌های بهداشتی درمانی کشور

۱- انتخاب "شهرستان" به عنوان مقیاس اداری و جغرافیایی گسترش شبکه‌های بهداشتی درمانی، مدیریت، برنامه ریزی، آموزش، پشتیبانی و پایش واحدهای مستقر در نظام شبکه. ملاک شهرستان و مناطق شهری و روستایی، اعلام تقسیمات کشوری وزارت کشور یا مصوبه هیات دولت است.

۲- سطح بندی و ادغام خدمات و ارائه خدمت از طریق نظام ارجاع تا از این طریق ارائه خدمات به صورت زنجیره ای مرتبط و تکامل یابنده باشد و چنانچه مراجعه کننده ای از واحد محیطی به خدمات تخصصی تر نیاز داشت، واحد محیطی بتواند او را به سطح بالاتر ارجاع دهد. برای تحقق این اصل، شرایطی ضرورت دارد:

۱-۲- **هیچیک از واحدهای یک سطح ارائه دهنده خدمت، به خدماتی که به عهده واحدهای سطح پایین تر قرار داده شده است، نپردازد، مگر آنکه خدمت موردنظر را در سطح تخصصی تر ارائه دهد.** به همین دلیل، بایستی در کنار هریک از واحدها، یک واحد سطح پایین تر منظور گردد که البته دارای مدیریتی مستقل می‌باشد. بدین ترتیب، وجود خانه بهداشت در کنار مرکز خدمات جامع سلامت روستایی (خانه بهداشت ضمیمه)، وجود پایگاه سلامت 2 در کنار مرکز خدمات جامع سلامت شهری (پایگاه سلامت ضمیمه) و وجود مرکز خدمات جامع سلامت شهری در کنار بیمارستان با رعایت این اصل، در نظر گرفته شده اند. ضرورت دارد برای تحقق این شرط، شرح وظیفه هر واحد به دقت تعیین و مشخص گردد.

۲-۲- **برقراری ارتباط فعال و مستمر واحدهای هر سطح با واحدهای سطوح بالاتر و پایین تر.** نظارت، پایش، آموزش حین خدمت کارکنان و نیز تدارک و حمایت اداری مالی واحدهای هر سطح به عهده واحدی است که در اولین سطح بالاتر آن قرار دارد تا تدارک فنی و اداری این واحدها به صورت فعال و مستمر از نزدیکترین واحد سطح بالاتر میسر گردد و از بروز خطراتی مانند گرایش کارکنان غیرپزشک به درمان‌های غیرمجاز و تنزل کیفیت خدمات جلوگیری شود. در صورت اجرایی شدن برنامه پزشک خانواده، همین اصل پابرجاست. به این ترتیب در روستا، **اولین سطح مراجعه فرد**، به بهورز و در شهر به **مراقب سلامت** خواهد بود و سپس، ارجاع به پزشک خانواده/ پزشک عمومی مستقر در مرکز خدمات جامع سلامت روستایی/ مرکز خدمات جامع سلامت شهری یا شهری روستایی/ پایگاه پزشک خانواده و از آنجا به پزشک متخصص مستقر در کلینیک ویژه/ بیمارستان شهرستان صورت می‌گیرد.

۲-۳- **توجه به سطوح مختلف ارائه خدمات بهداشتی درمانی در نظام شبکه بهداشت و درمان کشور** که در حال حاضر، دو سطح تعریف شده وجود دارد:

○ **سطح اول:** شامل خدمات/مراقبت‌های اولیه سلامت فرد و جامعه است. **خدمات فرد محور** عبارتند از: پیشگیری و آموزش سلامت فردی، تشخیص و درمان بیماری‌ها براساس بسته خدمت و پیگیری نتیجه

1 با توجه به تغییرات اعمال شده در ساختار ارائه خدمات از این پس، تمام مراکز بهداشتی درمانی روستایی به مرکز خدمات جامع سلامت روستایی و مراکز بهداشتی درمانی شهری به مرکز خدمات جامع سلامت شهری تغییر عنوان خواهد داد.

2 با توجه به تغییرات اعمال شده در ساختار ارائه خدمات از این پس، تمام پایگاه‌های بهداشت روستایی یا شهری به پایگاه سلامت روستایی یا شهری تغییر عنوان خواهد داد.

بیماری، تدبیر فوریت‌ها، و مدیریت افراد تحت پوشش. **خدمات جامعه محور (بهداشت عمومی)** شامل خدمات بهداشت محیط و بهداشت کار، بهداشت محیط مدارس، مبارزه با بیماری‌های واگیردار و غیرواگیر و آسیب‌ها و جراحات در اپیدمی‌ها و بلایا، و پیشگیری و ترویج سلامت هستند که هدف آنها جامعه است. خدمات سطح اول در نقطه آغازین در واحدی با نام عمومی خانه بهداشت/ پایگاه سلامت تعریف می‌شود که با استاندارد نیروی انسانی، فضای فیزیکی و تجهیزات مشخص در مناطق روستایی، عشایری، حاشیه و شهری مبتنی بر اصول ساختار و سطح بندی نظام شبکه بهداشت و درمان کشور ارائه می‌گردند.

سایر خدمات سلامت مانند خدمات دارویی، پاراکلینیک (آزمایش‌ها و تصویربرداری‌های پزشکی) نیز در مراکز و موسسات دولتی و غیردولتی مانند داروخانه‌ها، آزمایشگاه‌ها و مراکز تصویربرداری ارائه می‌شوند. خانه های بهداشت/ پایگاه‌های سلامت به طور معمول در جایی نزدیک به محل زندگی و کار مردم قرار دارند و در آن، نخستین تماس فرد با نظام سلامت از طریق تیم سلامت اتفاق می‌افتد.

مرکز خدمات جامع سلامت (در صورت نبود، ایجاد)، پذیرای ارجاعات مربوط به بیماری‌های هدف توسط پزشک (واگیردار و غیرواگیر)، کارشناس تغذیه، کارشناس سلامت روان و سایر مشاوره های تعریف شده در بسته خدمت، دندانپزشک و خدمات پاراکلینیکی و دارویی از خانه بهداشت/ پایگاه سلامت خواهد بود و علاوه بر آن مدیریت واحدهای تحت پوشش خود را بر عهده خواهد داشت. استاندارد نیروی انسانی، تجهیزات و فضای فیزیکی این مراکز در بخش مربوط توضیح داده شده است.

سایر خدمات از طریق ارجاع به سطح دوم و با پذیرش مسوولیت پیگیری و تداوم خدمات به بیمار توسط واحد ارائه دهنده خدمات سطح اول انجام می‌گیرد.

○ **سطح دوم:** شامل خدمات تخصصی می‌شود که توسط واحدهای سرپایی تخصصی و واحدهای بستری موجود در نظام سلامت ارائه می‌گردد. این خدمات شامل خدمات تشخیصی درمانی و توانبخشی/نوتوانی تخصصی، تدبیر فوریت‌های تخصصی، اعمال جراحی انتخابی و اورژانس، اقدامات بالینی، خدمات دارویی و فرآورده‌های مربوطه، آزمایشگاهی و تصویربرداری هستند.

این دسته از خدمات در اختیار ارجاع شدگان از سطح اول خدمات قرار می‌گیرند. واحد خدمات سلامت سطح دوم موظف است با ارائه بازخورد کتبی، تیم سلامت ارجاع‌دهنده را از نتیجه، برنامه درمان و پیگیری بیمار یا پیشرفت کار مطلع سازد.

این خدمات در سطح تخصصی در نقطه ارجاع، در واحدهای دولتی و غیردولتی طرف قرارداد شکل می‌گیرند.

تعریف سطح بندی:

○ چیدمان خاص واحدهای ارایه دهنده خدمات و مراقبت‌های سلامت برای آنکه دسترسی مردم به مجموعه‌ی خدمات موردنیاز تا جایی که ممکن است سهل و سریع، عادلانه، با کمترین هزینه و با بیشترین کیفیت باشد. سطح بندی قراردادی است و به مقتضای شرایط توسط برنامه ریزان انجام می‌گیرد [1]. خدمات و مراقبت‌های سلامت در دو سطح واحد ارائه دهنده خدمت در اختیار افراد و جامعه تحت پوشش گذاشته می‌شود:

سطح اول ارائه دهنده خدمات شامل واحدهای زیر می‌شوند:

❖ مراکز خدمات جامع سلامت روستایی و مراکز خدمات جامع سلامت شهری اعم از عادی، منتخب و شبانه روزی. زیر مجموعه هر یک از آنها شامل: خانه های بهداشت (عادی و عشایری)، پایگاه‌های سلامت روستایی،

^۵ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی. دستورعمل برنامه پزشک خانواده و نظام ارجاع در مناطق شهری، نسخه ۰۲. ۱۳۹۰

تسهیلات زایمانی (به عنوان بخشی از مرکز)، واحد دندانپزشکی (به عنوان بخشی از مرکز)، واحدهای دارویی و پاراکلینیک (به عنوان بخشی از مرکز) و پایگاههای بهداشتی مراقبت مرزی (به عنوان بخشی از مرکز) هستند.

❖ مراکز مراقبت‌های بهداشتی مرزی (با درجات مختلف ممتاز و درجه یک)

❖ مراکز مشاوره و مراقبت بیماری‌های رفتاری

سطح دوم شامل مرکز بهداشت شهرستان از نظر مدیریتی و فنی و کلینیک های ویژه/ بیمارستان‌های شهرستان از نظر ارائه خدمت

براساس فصل دوم اساسنامه سازمان اورژانس کشور (بند یک ماده ۴) سازمان اورژانس کشور موظف به ارائه خدمات اورژانس پیش بیمارستانی در سوانح، حوادث، فوریت‌های پزشکی، هنگام بروز بیماری‌ها و بلایای طبیعی برای آحاد مردم کشور است.

۳- ارائه خدمات از طریق سیستم ارجاع:

فرآیندهایی که نحوه ارتباط فرد با نظام سلامت و استفاده وی از سطوح خدمات این نظام را تعیین می‌کند. ارجاع درون سطح به عنوان **ارجاع افقی** و ارجاع در بین سطوح به عنوان **ارجاع عمودی** نامیده می‌شود.

• سازوکاری برای ارائه خدمات سلامت است که متقاضیان (آحاد مردم شناسایی‌شده/تحت پوشش) برای دریافت خدمات مزبور به اولین واحد ارائه دهنده خدمت در هر منطقه (خانه بهداشت/پایگاه سلامت) مراجعه کرده و تشکیل پرونده می‌دهند. مراجعه کننده در نقطه تماس اول، توسط تیم سلامت (بهورز/ مراقب سلامت و در شرایط خاص، پزشک عمومی)، ویزیت شده و اقدامات لازم برای وی صورت می‌گیرد. در صورت نیاز به خدمات تخصصی‌تر (در همان سطح یا سطح بالاتر)، وی به صورت هدایت‌شده با رعایت سلسله مراتب پس از تکمیل فرم ارجاع (مطابق با فرمت هر برنامه موجود در بسته خدمت) برای دریافت آن خدمات در همان سطح (مانند خدمات تغذیه و سلامت روان) یا به سطوح بالاتر سربایی و بستری (پزشک، متخصص، فوق تخصص، مراکز پاراکلینیکی خاص و بیمارستان) ارجاع داده می‌شود و مسوولیت پیگیری و تداوم خدمات سلامت او در هر صورت با تیم سلامت است.

• سطح دوم خدمت (پزشک متخصص یا بیمارستان و ...) پس از انجام اقدامات ضروری برای بیمار، اطلاعات مربوط به نتایج درمان، الگوی تشخیصی درمانی و سایر نیازها را به صورت بازخورد (در فرم بازخواند) به ارجاع دهنده (در همان سطح یا سطوح پایین‌تر) منعکس می‌کند و باید در انتها، تمامی موارد برای درج در پرونده بیمار، به تیم سلامت بازگردانده شود.

استفاده از نظام ارجاع می‌تواند مزیت‌های ذیل را ایجاد نماید:

۱. امکان استفاده از کارکنان غیرپزشک را برای ارائه خدمات ساده بهداشتی و کمک‌های اولیه درمانی فراهم سازد و سطوح تخصصی را از پرداختن به خدمات ساده غیرتخصصی باز دارد و برای پرداختن به خدمات تخصصی وقت بیشتری را فراهم آورد.
۲. از ارائه خدمات به شکل تکراری (دارو، آزمایش و سایر ارزیابی‌های تشخیصی مکرر) جلوگیری کند.
۳. خدمات را به نحو چشمگیری ارزان کند.
۴. با توزیع وسیع و گسترده واحدهای محیطی، امکان تداوم و استمرار خدمات بهداشتی را فراهم آورد.

با استفاده از ساز و کار سطح بندی خدمات، بردن خدمات تشخیصی (آزمایشگاه و رادیولوژی) نیز به سطوح محیطی میسر و از گسیل بی‌مورد و هزینه آفرین بیماران و همراهانشان به شهرها _ که موجب افزایش هزینه‌های اجتماعی تامین سلامت جامعه می‌گردد- جلوگیری خواهد شد. یکی از شرایط اصلی توفیق نظام ارجاع اینست که هیچیک از واحدهای یک سطح به خدماتی که به عهده واحدهای سطح پایین‌تر قرار داده شده است، نپردازد؛ مگر آنکه خدمت

مورد نظر در سطح تخصصی تری ارائه شود. به این دلیل، در کنار هر واحد سطح بالاتر باید یک واحد سطح پایین تر در نظر گرفته شود تا وظایف مقرر برای واحد مذکور را برای جمعیت محل استقرار واحد بالاتر ارائه کند. این واحدها را «**ضمیمه**» می نامند (اعم از اینکه در درون فضای فیزیکی واحد بالاتر قرار گیرند یا با فاصله ای مناسب از نظر دسترسی، در خارج از فضای فیزیکی آن واحد قرار گیرند).

ارتباط فنی و اداری واحدهای هر سطح با واحدهای سطوح پایین تر باید به گونه ای باشد که نظارت، پایش، آموزش حین خدمت کارکنان واحد محیطی و تدارک این واحدها به نحو فعال و مستمری از نزدیکترین واحد سطح بلافصل میسر شود.

۴- ادغام خدمات:

در طراحی شبکه مراقبت‌های اولیه بهداشتی، برنامه ها به شکلی ادغام یافته ارائه می‌شوند. این بدان مفهوم است که گیرنده خدمت در زمان واحد می‌تواند چندین خدمت مربوط به مشکلات سلامت را متنوع دریافت کند. به عنوان مثال یک کودک در هنگام مراجعه نزد بهروز هم خدمت مرتبط با تغذیه و رشد را دریافت می‌کند و هم خدمت مربوط به ایمنسازی. علاوه بر این، کودک در وقت مراجعه برای سایر موارد سلامت نظیر وضعیت رشد روانی حرکتی و سایر بیماری‌ها که در آن سن احتمال وقوع آنها وجود دارد نیز بررسی می‌شود و در صورت لزوم خدمات مربوطه را دریافت می‌کند. این نوع ادغام را **ادغام خدمات برای گیرنده خدمت** می‌گویند. از سوی دیگر، در خانه بهداشت منابع مختلفی مشتمل بر تجهیزات، فضای فیزیکی و نیروی انسانی مستقر است. این منابع در جهت تحقق فرآیندهای ارائه خدمت در کنار یکدیگر خدمات را ارائه می‌دهند. به عبارت دیگر، گیرنده خدمت با بهره گیری از ترکیبی از این منابع، خدمات مورد نیاز را دریافت می‌کند. این نوع سازماندهی منابع برای دریافت خدمت را **ادغام در سطح منابع** گویند.

۵- سهولت دسترسی جغرافیایی: یعنی برآورده شدن امکان بهره مندی جمعیت ساکن در دورترین نقطه تحت

پوشش از خدمات بهداشتی درمانی ارائه شده توسط محیطی ترین واحد. برای تامین این ضابطه، بایستی معیارها و شرایطی برقرار گردد:

۵-۱- در هیچ وضعیت اقلیمی و جغرافیایی، فاصله دورترین مکان زندگی و کار مردم از اولین واحد ارائه خدمت (خانه بهداشت و پایگاه سلامت) نباید حداکثر از ۲۰ دقیقه با خودروی معمول منطقه یا یک ساعت پیاده روی بیشتر باشد.

۵-۲- استقرار واحدها باید در مسیر طبیعی حرکت جمعیت تحت پوشش قرار گیرند. تاکید بر این شرط گاه ممکن است موجب شود که از دو یا چند روستا که تحت پوشش یک واحد قرار می‌گیرند، روستایی برای استقرار واحد مورد نظر انتخاب گردد که لزوماً "پرجمعیت ترین آنها نیست. وجود چند عامل از عوامل زیر ملاک تلقی شدن یک روستا به عنوان **روستای اصلی (محل استقرار واحد روستایی)** خواهد شد:

- قرار داشتن در مسیر راه یا گلوگاه جاده اصلی روستاهای مجاور
- روند افزایشی جمعیت ساکن یا داشتن بیشترین جمعیت
- وجود واحدهای اداری مانند بخشداری، دهداری، پاسگاه انتظامی، دادگاه، بانک و سایر واحدهای دولتی که محل مراجعه مردم ساکن در روستاهای مجاور باشد
- رواج داد و ستد مانند وجود بازارهای دائمی یا هفتگی
- وجود مدرسه، دبیرستان، حمام و ... که مورد استفاده روستاهای مجاور باشد
- داشتن آب، برق، تلفن، گاز و ...

توجه کنید که محل استقرار واحد ممکن است براساس تغییرات راه‌های روستایی و سازندگی‌های جدید مانند احداث سد و ... تغییر کند.

۳-۵- تعداد و پراکندگی جمعیت و تعداد روستاهای تحت پوشش (تراکم جمعیت). در واقع جمعیت تحت پوشش هر واحد و نیروی انسانی موجود در آن، با استفاده از محاسبات مربوط به فعالیت و وظایف هر واحد ارائه خدمت در نظر گرفته خواهد شد.

در نظام شبکه‌های بهداشتی درمانی کشور دو نوع خانه بهداشت خواهیم داشت:

۱. خانه بهداشت عادی: محل ارائه خدمت به جمعیت روستایی و عشایری ساکن
۲. خانه بهداشت عشایری: محل ارائه خدمت به جمعیت عشایر (کوچ رو)

➤ برای خانه‌های بهداشت روستایی و عشایری ساکن (عادی): حدود ۱۰۰۰ نفر (۵۰۰ تا ۳۵۰۰ نفر) برای هر خانه بهداشت. در مورد مناطق محروم که تراکم جمعیت پایین و فواصل جغرافیایی زیاد است مانند سیستان و بلوچستان؛ جنوب کرمان؛ خراسان جنوبی و هرمزگان این رقم می‌تواند برحسب شرایط منطقه تا ۵۰۰ نفر نیز کاهش یابد.

➤ برای خانه‌های بهداشت عشایری: برای حداقل ۵۰۰ نفر جمعیت عشایر، یک خانه بهداشت عشایری راه اندازی می‌شود با یک بهورز زن عشایری. با اضافه شدن ۲۵۰ تا ۵۰۰ نفر بعدی (تا ۱۰۰۰ نفر) یک بهورز (ترجیحاً مرد) به خانه بهداشت اضافه خواهد شد.

➤ برای روستاهایی با جمعیت ۳۵۰۰ نفر و بالاتر (فقط یک روستا) به جای خانه بهداشت باید پایگاه سلامت روستایی در نظر گرفت. نیروی پایگاه‌های سلامت روستایی برحسب جمعیت تحت پوشش آن بازای ۱۸۰۰ تا ۲۵۰۰ نفر، یک مراقب سلامت تعیین می‌شود و حداقل دارای یک ماما مراقب و یک مراقب سلامت است.

➤ حدود ۸۰۰۰ نفر (۴۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰ نفر) برای هر مرکز خدمات جامع سلامت روستایی.

➤ حدود ۱۲۵۰۰ نفر (۵۰۰۰ تا ۲۰۰۰۰ نفر و در کلانشهرها تا ۲۵۰۰۰ نفر) برای هر پایگاه سلامت.

➤ حدود ۴۰۰۰۰ نفر (۲۰۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰ نفر و در کلانشهرها تا ۸۰۰۰۰ نفر) برای هر مرکز خدمات جامع سلامت شهری

➤ حدود ۴۰۰۰۰۰ نفر (۲۵۰۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰۰۰ نفر) برای یک مرکز مشاوره و مراقبت بیماری‌های رفتاری

➤ برای مرکز مراقبت بهداشتی مرزی برحسب شرایط مرز و تردد آن در درجات مختلف تعیین می‌گردند

خاطر نشان می‌سازد در پاره‌ای از موارد و به دلیل شرایط ویژه یک منطقه، ناگزیر از تعدیل جمعیت تحت پوشش و نیروی انسانی واحد ارائه خدمت خواهیم شد. در چنین مواردی، برحسب شرایط برای جمعیت‌های کمتر و بیشتر هم می‌توان واحد در نظر گرفت که در آن صورت نیروی انسانی و روزهای کاری آن واحد نیز متناسب با جمعیت تحت پوشش و دسترسی جغرافیایی جمعیت به واحد ارائه دهنده خدمت، خواهد شد (متناسب سازی مدت فعالیت واحد ارائه دهنده خدمت با جمعیت تحت پوشش آن).

استفاده از فضای فیزیکی مازاد واحدهای ارائه دهنده خدمت برای استقرار پایگاه‌های اورژانس، بلا مانع است.

۶- دسترسی فرهنگی که با سه شرط زیر حاصل می‌گردد:

۱-۶- نبود برخورد و اختلاف‌های قومی، فرهنگی، مذهبی و ...

۲-۶- شهرت نداشتن منطقه محل استقرار واحد بهداشتی به شیوع بیماری‌های واگیردار مانند سل، جذام و ...

۶-۳- مغایر نبودن موضوع، محتوا و روش خدماتی که ارائه می‌شود با آداب و سنت‌های قومی، ملی و مذهبی جامعه.

۷- تناسب کمی نیروی انسانی ارائه کننده خدمات با حجم خدمات مورد انتظار. لازمه این کار، که نتیجه آن به حداقل رسیدن زمان انتظار مراجعه کننده برای دریافت خدمت است، تناسب دو عامل اصلی است:

الف - حجم خدمات مورد انتظار (وظایف باید در سطح بندی خدمات تعریف شود)

ب - متوسط بازده کار کارکنانی که برای انجام آن خدمات منظور شده اند.

۸- تناسب آموزش‌ها با نیازهای اجرایی. تحقق این ضابطه در گرو شروط زیر است:

۸-۱- دانش و مهارت موردنیاز هر رده به دقت تعریف و تعیین گردد.

۸-۲- آموزش دهندگان با نیازهای واقعی جامعه، اولویت‌ها، ضوابط، روابط و فرآیندهای مورد عمل در نظام رسمی ارائه کننده خدمات، آشنا باشند و محتوای دروس خود را با این نیازها منطبق سازند. یعنی درگیر شدن مراکز آموزشی در ارائه خدمات و ارتباط مستقیم آنها با جامعه (آموزش مبتنی بر وظایف)

۸-۳- بومی بودن بهورزان شاغل در خانه های بهداشت و در اولویت بودن نیروهای متقاضی بومی (متولد و ساکن مناطق تحت پوشش واحد ارائه دهنده خدمت) برای استقرار در سایر واحدهای محیطی ارائه دهنده خدمات.

۹- عدم تمرکز در مدیریت. به نحوی که امکان خودگردانی واحدها بتدریج به خوداتکایی آنان در زمینه های مختلف مدیریتی مثل: برنامه ریزی، تنظیم بودجه، سازماندهی و ... منجر گردد.

۱۰- جلب مشارکت مردم. که در واقع خط مشی اساسی شبکه محسوب می‌شود و ارتقای دانش و عملکرد بهداشتی مردم (Health Promotion)، حرکت جامعه به سمت خوداتکایی و مراقبت از خویش (Self Care) است.

۱۱- هماهنگی درون بخشی. مبنای ارائه خدمات سلامت، تاکید بر هماهنگی‌ها در درون بخش سلامت و ارائه خدمات جامع سلامتی به صورت تیمی است.

۱۲- همکاری با سایر بخش‌های توسعه. ایجاد هماهنگی و همکاری با سایر بخش‌های توسعه هم در ساختار نظام شبکه و راه اندازی واحدها و هم در ارائه برنامه های سلامت ضرورت دارد. در این میان، علاوه بر بخش های دولتی، همکاری با بخش‌های خصوصی و تعاونی نیز مورد تاکید است.

۱۳- تدارک و ارائه خدمات بهداشتی درمانی به جمعیت عشایر کوچ رو به تناسب جمعیت و نیازهای آنان از طریق آموزش و ترویج، توسعه خدمات بهداشتی درمانی، بیمه و خدمات اجتماعی در مناطق بیلاق، قشلاق و مسیر کوچ (با توجه به وظیفه وزارت متبوع براساس اسناد بالادستی، مبنی بر ارائه خدمت به جمعیت عشایر یا کوچنده).

روش کار:

مسئولیت فعالیت‌های این بخش به عهده واحد گسترش شبکه بهداشت و درمان در هر شهرستان است. رییس/مسئول واحد گسترش شبکه شهرستان موظف است با توجه به ضوابط و اصول ابلاغ شده و کسب اطلاع و نظر سایر بخش‌های دولتی، تعاونی و خصوصی موجود در شهرستان و نیز همکاران شاغل در سایر واحدهای بخش‌های بهداشت و درمان، پیشنهاد راه اندازی واحد جدید یا اعمال تغییر در ساختار واحدهای موجود را تهیه و آن را به مدیریت توسعه شبکه استان/دانشگاه ارائه کند تا برای بررسی، اصلاحات لازم و تصویب، به کمیته طرح‌های گسترش استان (دانشگاه/دانشکده علوم پزشکی) ارائه گردد. این کمیته متشکل است از:

➤ رییس مرکز بهداشت و معاون بهداشت دانشگاه/دانشکده علوم پزشکی به عنوان رییس کمیته

➤ مدیر توسعه شبکه استان/دانشگاه/دانشکده به عنوان دبیر کمیته

➤ معاون فنی مرکز بهداشت استان/دانشگاه/دانشکده

➤ کارشناس ناظر شهرستان مورد بررسی در مرکز بهداشت استان/دانشگاه/دانشکده علوم پزشکی

➤ مدیر تشکیلات و تحول اداری استان/دانشگاه/دانشکده علوم پزشکی

توصیه می‌شود چنانچه مسوولین استانی یا شهرستانی مثل فرماندار، نماینده خیرین و نماینده مجلس آن منطقه اصرار بر پیشنهاد خاصی داشتند، به کمیته دعوت شوند تا بدون حق رای، در جریان کامل ضوابط و اصول قرار گیرند. طرح‌های مصوب کمیته استانی/دانشگاهی توسط دبیر کمیته استانی/دانشگاهی به مرکز مدیریت شبکه وزارت متبوع ارسال می‌گردند. طرح/ طرح‌های پیشنهادی، پس از انطباق با ضوابط طرح‌های گسترش و در صورت نیاز بازدید از محل، توسط مرکز مدیریت شبکه رد یا به تصویب نهایی خواهد رسید. در زمان تصویب یا رد پیشنهادات، اعضای زیر در جلسه حضور خواهند داشت:

➤ رییس مرکز مدیریت شبکه (در صورت ضرورت)

➤ رییس گروه تدوین ضوابط و استانداردهای نظام شبکه در مرکز مدیریت شبکه یا نماینده وی

➤ رییس کمیته منطقه ای بازنگری ضوابط و استانداردهای شبکه های بهداشتی درمانی کشور

➤ ۱ نفر نماینده مرکز توسعه مدیریت و تحول اداری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

پس از تصویب طرح‌های گسترش شبکه شهرستان‌های هر دانشگاه/دانشکده علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی، نتیجه کار به مرکز توسعه مدیریت و تحول اداری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و از آنجا به هیات امنای هر دانشگاه/دانشکده ارسال می‌گردد و پس از تصویب، قابلیت اجرایی پیدا می‌کند. شایان ذکر است، پس از کسب مصوبه از سوی مرکز مدیریت شبکه، اعمال مصوبات در طرح گسترش شهرستان و جایابی واحدهای مصوب جدید بر عهده دبیر کمیته استانی/دانشگاهی و رییس/مسئول واحد گسترش شبکه شهرستان خواهد بود.

به هر حال، آنچه اهمیت دارد اینست که بررسی کنندگان در شهرستان، استان/دانشگاه، کمیته منطقه ای و ستاد وزارتخانه بایستی افرادی کاملاً مطلع نسبت به نظام شبکه سلامت، ضوابط و اصول جاری براین نظام و سیاست‌های کلی باشند.

گام‌های اجرایی تجدیدنظر در طرح‌های گسترش شبکه

گام اول: برای اجرایی شدن فرآیند تجدیدنظر در طرح‌های گسترش شبکه بهداشت و درمان، اقدامات زیر ضرورت دارد:

الف- تهیه نقشه‌های معتبر، بهنگام و دقیق از شهرستان‌های تحت پوشش (تهیه شده از استانداری یا فرمانداری با مقیاس استاندارد) ترجیحاً بصورت کاغذی و الکترونیکی

ب- کسب اطلاع درست از موقعیت جغرافیایی، جمعیتی، وضعیت اجتماعی و فرهنگی هر یک از روستاها، ایلات عشایر و شهرها شامل: جمعیت و پراکندگی آن، تعداد واحدهای ارائه دهنده خدمت در تمام بخش‌ها (دولتی و غیر دولتی)، تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی، تعداد مراکز آموزشی موجود در منطقه تا سطح آموزش عالی و وجود اختلافات احتمالی قومیتی، محل بیلاق، محل قشلاق، طول مسیر کوچ، مدت زمان کوچ، فاصله زمانی هر واحد تا نزدیکترین واحد هم سطح برحسب دقیقه، فاصله زمانی هر واحد تا واحد سطح بالاتر برحسب دقیقه، و ...

پ- بدست آوردن اطلاعات درست از موقعیت بخش خصوصی و تعاونی فعال ارائه دهنده خدمات بهداشتی درمانی بویژه در مناطق روستایی، شهری و حاشیه شهر

ت- کسب اطلاعات درست از وضعیت واحدهای ارائه دهنده خدمت نظام شبکه بهداشت و درمان برحسب شرایط فعالیت واحد و جمعیت تحت پوشش آنها بر روی نقشه‌های استاندارد

ث- کسب اطلاعات درست از وضعیت کارکنان شاغل در واحدهای موجود (دولتی و خرید خدمت)، سابقه خدمت نیروهای هر واحد، آخرین مدرک تحصیلی هر نیرو، تعداد روز فعالیت هر نیرو در هفته و جمعیت تحت پوشش هر واحد تا در صورت ضرورت نسبت به کاهش یا افزایش نیرو اقدام گردد

ج- بدست آوردن آخرین اطلاعات درباره تغییرات رسمی در تقسیمات کشوری شهرها (به تفکیک مناطق حاشیه نشین)، بخش‌ها و دهستان‌ها از فرمانداری‌ها، سازمان برنامه و بودجه استان و استانداری‌ها

چ- داشتن آخرین اطلاعات درباره طرح آمایش سرزمین (طرح‌های ملی و منطقه‌ای مربوط به هر شهرستان در مورد توسعه راه‌های روستایی، مدارس، ایجاد قطب‌های کشاورزی و دامپروری، وضعیت ایلات عشایری که از حالت کوچ رو به حالت ساکن تغییر وضعیت داده اند، سایر واحدهای کشاورزی و سرمایه گذاری در بخش‌های توسعه در طول سال‌های آتی از دفتر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و سازمان امور عشایری)

ح- داشتن اطلاع درباره تعداد مراکز تهیه، توزیع مواد غذایی و اماکن عمومی و محل‌هایی که از نظر بهداشت محیط و مواد غذایی بایستی کنترل بهداشتی شوند به تفکیک هر بلوک یا منطقه تحت پوشش هر مرکز خدمات جامع سلامت شهری و روستایی

خ- کسب اطلاع راجع به تعداد پیشه‌وران، کارگران، کارخانجات و کارگاه‌های تولیدی در منطقه

د- کسب آخرین و جدیدترین اطلاعات جمعیتی روستاها، شهرها و ایلات عشایر استان از طریق اطلاعات بدست آمده از انجام سرشماری سالانه دانشگاه‌ها/دانشکده‌های علوم پزشکی، مرکز آمار ایران، سازمان امور عشایر و سازمان بیمه سلامت ایران

ذ- کسب اطلاعات مربوط به وضعیت بیماری‌هایی مانند ایدز (HIV+)، هیپاتیت B و C، اعتیاد، شیوع گزش حیوانات، بیماری‌های موروثی و ...

ر- تهیه ابزار کار شامل: مقداری پونز معمولی، تعدادی مداد رنگی، مدادتراش، پاک‌کن، مقداری سنجاق ته‌گرد و کاغذ یا پرچسب رنگی و لب‌تاپ.

گام دوم: بر روی نقشه، جمعیت و محدوده هر روستا، محل اسکان عشایر و بلوک بندی‌های انجام شده در مناطق شهری ثبت گردد و محدوده آبادی‌هایی که به فاصله حداکثر ۲۰ دقیقه با وسیله نقلیه معمول از هم قرار دارند با

کشیدن خط رنگی در اطراف آنها، مشخص شود. چنانچه تعداد روستاها و محل اسکان عشایری که در این محدوده قرار می‌گیرند بیش از یک روستا یا یک ایل باشد، باید مشخص گردند. همچنین، می‌بایست بر روی نقشه مکان واحدهای موجود فعال و واحدهای مصوب غیر موجود به تفکیک کلیه واحدها و جمعیت تحت پوشش آنها (جمعیت ثبت نام شده در سامانه) نیز مشخص گردد. بدیهی است در کنار هر نقشه، راهنمای آن نیز شامل علامت و رنگ در نظر گرفته شده برای هر نوع واحد با در نظر گرفتن فعال و غیرموجود آن و علائم مربوط به نوع راه‌های ارتباطی باید مشخص شود.

گام سوم: تعیین مناسب‌ترین منطقه جغرافیایی برای استقرار واحد. به این منظور باید به مسیر طبیعی حرکت مردم در مناطق شهری و روستایی، مسیر کوچ ایلات، روند تغییرات جمعیت تحت پوشش هر واحد و مسائل فرهنگی توجه کرد.

گام چهارم: با توجه به تراکم جمعیت در مناطق شهری، محدوده ای که به طور متوسط حدود ۲۵۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰ نفر را در خود جای داده است (برای کلانشهرها تا سقف ۸۰۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰ نفر)، بر روی نقشه با مداد رنگی مشخص می‌گردد که محل استقرار مراکز خدمات جامع سلامت شهری است و برای پایگاه‌های سلامت تابعه محدوده جمعیتی حدود ۱۲۵۰۰ نفر به طور متوسط (با دامنه بین ۵۰۰۰ تا ۲۰۰۰۰ نفر و برای کلانشهرها تا ۲۵۰۰۰ نفر) تعیین می‌گردند. چنانچه تراکم جمعیت زیاد باشد، ایجاد مراکز خدمات جامع سلامت شهری و پایگاه های سلامت متعدد ضرورت خواهد یافت. در چنین شرایطی می‌توان فضای فیزیکی و کارکنان مرکز را بازای جمعیت تحت پوشش متناسب کرد و از ایجاد مراکز متعدد در یک وسعت محدود و قابل دسترس مردم پیشگیری کرد تا بجای چند مرکز، یک **مجتمع** واحد، راه اندازی گردد. بدیهی است فضای فیزیکی و نیروی انسانی مجتمع‌ها بر حسب جمعیت تحت پوشش، در نظر گرفته خواهد شد.

گام پنجم: تعیین نیروی انسانی مورد نیاز هر واحد که معیار در نظر گرفتن نیروی انسانی به تناسب هر واحد بر حسب محل جغرافیایی استقرار آن و جمعیت تحت پوشش آن در زیر مجموعه هر یک از واحدها توضیح داده خواهد شد.

بخش دوم: واحد های موجود در نظام شبکه های بهداشتی درمانی کشور

مرکز خدمات جامع سلامت روستایی:

تعریف:

مراکز خدمات جامع سلامت روستایی، مراکزی مستقر در مناطق روستایی هستند که از یک تا چند خانه بهداشت و پایگاه سلامت روستایی را در پوشش خود دارند. این مراکز با مسوولیت پزشک عمومی / پزشک خانواده به همراه تیم سلامت مشغول ارائه خدمات سطح اول به جمعیت تعریف شده روستایی و عشایری است. در گذشته به نام مراکز بهداشتی درمانی روستایی شناخته می شدند.

جمعیت تحت پوشش:

مراکز خدمات جامع سلامت روستایی با رعایت شرایط دسترسی جغرافیایی و فرهنگی بطور متوسط برای حدود ۸۰۰۰ نفر (۴۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰ نفر) راه اندازی می شوند.

تبصره ۱: در راه اندازی مراکز خدمات جامع سلامت روستایی می بایست به تعداد خانه های بهداشت تحت پوشش هر مرکز نیز توجه کرد. دقت شود تعداد خانه های بهداشت تحت پوشش مراکز روستایی نباید در حدی باشد که پزشکان خانواده مرکز، قادر به انجام دهگردشی در زمان در نظر گرفته شده، نباشند.

تبصره ۲: گاهی شرایط اقلیمی کشور در نقاط کویری، کوهستانی و جنگلی به گونه ایست که رسیدن به حد نصاب ۴۰۰۰ نفر برای یک مرکز روستایی را غیرممکن می سازد. از طرف دیگر، رها کردن جمعیت های کمتر از ۴۰۰۰ نفر - تنها به دلیل نبود توجیه اقتصادی - راهبرد درستی نیست. در چنین شرایطی از استراتژی محدود کردن کارکنان براساس جدول برآورد نیروی انسانی موردنیاز مراکز روستایی برای تعیین نیروی انسانی این مراکز استفاده خواهد شد یا نیروی انسانی طی روزهای خاصی در این مراکز به ارائه خدمت مشغول می شوند. در صورت کم بودن قابل توجه جمعیت و نبود امکان تهیه فضای فیزیکی مرکز، خانه بهداشت مستقر در روستای محل استقرار مرکز، نقش موثرتری در ارائه خدمت به مراجعه کنندگان خواهد داشت و باید در آن فضایی مناسب برای ارائه خدمت پزشک و تیم همراه وی در روزهایی از هفته، فراهم شود.

نیروی انسانی مراکز خدمات جامع سلامت روستایی:

ضوابط و استانداردهای مراکز خدمات جامع سلامت روستایی در این مجموعه آمده است ولی همواره باید نکات قابل توجه در تفاهم نامه مشترک با سازمان بیمه سلامت و دستورعمل اجرایی برنامه بیمه روستایی و پزشک خانواده مورد توجه قرار گیرد. با توجه به اجرای برنامه پزشک خانواده و مراجعات درمانی ارجاعی از خانه های بهداشت تابعه، نظارت ها و ... نیروی انسانی مراکز خدمات جامع سلامت روستایی عبارتست از:

- ۱) یک نفر پزشک (پزشک خانواده روستایی) بازای جمعیتی حدود ۴۰۰۰ نفر. با اضافه شدن هر ۴۰۰۰ نفر به جمعیت تحت پوشش مرکز، یک نفر به تعداد پزشکان مرکز اضافه خواهد شد. درصورتیکه تا ۵۰٪ جمعیت تعیین شده برای یک پزشک به جمعیت کل مرکز اضافه شد، پزشک دوم تعیین می گردد. به عنوان مثال اگر جمعیت مرکز به ۶۰۰۰ نفر رسید باید دو پزشک خانواده روستایی در نظر گرفته شود.
- ۲) بازای هر ۱۵ تا ۲۰ هزار نفر جمعیت تحت پوشش یک یا چند مرکز خدمات جامع سلامت روستایی به شرط رعایت دسترسی جغرافیایی (نیم ساعت با خودرو)، یک کارشناس سلامت روان و یک کارشناس تغذیه حضور

- خواهند داشت که برای بیش از یک مرکز باید نیرو بصورت مشترک بین مراکز قابل دسترس (نیم ساعت با خودرو) حرکت کند.
- (۳) بازای هر ۱۵ تا ۲۰ هزار نفر جمعیت تحت پوشش یک یا چند مرکز روستایی به شرط رعایت دسترسی جغرافیایی و دسترسی زمانی حداکثر نیم ساعت با خودرو، یک نفر دندانپزشک در نظر گرفته می‌شود. چنانچه دندانپزشک حداقل ۴ ساعت کار فعال در مرکز یا مراکز تحت پوشش داشته باشد، یک نفر دستیار به عنوان مراقب سلامت دهان برای کمک به وی در نظر گرفته می‌شود.
- تبصره ۳:** اگر در منطقه، بخش غیردولتی فعال وجود داشته باشد می‌بایست برای ارائه بسته خدمات دندانپزشکی از بخش غیردولتی خرید خدمت کرد.
- (۴) بازای هر ۱۰ تا ۱۵ هزار نفر جمعیت تحت پوشش یک یا چند مرکز روستایی یک کارشان یا کارشناس علوم آزمایشگاهی (در صورت وجود آزمایشگاه در مرکز) تعیین خواهد شد. چنانچه در فاصله نیم ساعت از مرکز، واحد آزمایشگاهی فعال دولتی یا غیردولتی وجود داشته باشد، به جای این فرد، یک نمونه گیر در مرکز تعیین می‌شود. این فعالیت را بهیار یا پرستار موجود در مرکز نیز می‌تواند انجام دهد.
- تبصره ۴:** در صورت فعال بودن آزمایشگاه در بخش دولتی/غیردولتی در منطقه، بایستی برای ارائه بسته خدمات آزمایشگاهی از آن بخش، خرید خدمت کرد. در مورد خدمات رادیولوژی نیز چنانچه مرکز مجهز به تجهیزات رادیولوژی نباشد، می‌بایست خدمات رادیولوژی از طریق خرید خدمت از بخش دولتی/ غیردولتی موجود به جمعیت تحت پوشش ارائه شود. بدین ترتیب، حتی الامکان باید از راه اندازی واحد رادیولوژی خودداری بعمل آید.
- (۵) برای مراکز روستایی غیرشبهانه روزی با جمعیت تحت پوشش ۱۰ تا ۲۰ هزار نفر یک نیروی پرستار یا بهیار در نظر گرفته خواهد شد. در صورت حضور این نیرو در مرکز، علاوه بر خدمات پرستاری، خدمت نمونه گیری برای آزمایش نیز توسط او انجام می‌شود. در مورد جمعیت‌های کمتر، این خدمات توسط ماما ارائه می‌گردد.
- تبصره ۵:** برای مراکز روستایی غیرشبهانه روزی با جمعیت تحت پوشش بیش از ۲۰ هزار نفر دو پرستار/بهبیار در نظر گرفته خواهد شد. در چنین مواردی، حتی الامکان یکی از پرستاران مرد و دیگری زن باشد.
- (۶) در مراکز روستایی غیرشبهانه روزی، یک نفر برای کارهای تحلیل اطلاعات، آمار و پذیرش تحت عنوان کارشناس فناوری اطلاعات سلامت در نظر گرفته می‌شود.
- (۷) در تمام مراکز روستایی بازای هر ۳ تا ۴ خانه بهداشت تحت پوشش (اعم از ضمیمه و غیرضمیمه)، یک کارشان/ کارشناس مراقب ناظر^۱ (بدون تاکید بر زن یا مرد بودن آنان) حضور خواهد داشت. با اضافه شدن تعداد خانه های بهداشت و پایگاه‌های سلامت روستایی تحت پوشش مرکز به تعداد مراقب ناظر اضافه خواهد شد.
- (۸) بازای هر ۳۰۰ واحد تهیه، توزیع و فروش مواد غذایی و سایر اماکن ضروری برای نظارت بهداشت محیط، یک کارشان یا کارشناس بهداشت محیط باید در مرکز وجود داشته باشد. در مورد خدمات بهداشت حرفه ای نیز بازای ۳۰۰ واحد کارگاهی باید یک کارشان/ کارشناس بهداشت حرفه ای وجود داشته باشد. در صورت مشخص نبودن تعداد واحدها، بازای هر ۱۰ تا ۲۰ هزار نفر، یک کارشان یا کارشناس بهداشت محیط یا حرفه ای (انجام هر دو وظیفه توسط یک نفر) در نظر گرفته می‌شود. چنانچه منطقه تحت پوشش مرکز به هر دو خدمات بهداشت محیط و حرفه ای نیاز داشته باشد و جمعیت تحت پوشش مرکز بیش از ۴۰۰۰۰ نفر باشد، از دانش آموختگان هر دو رشته بهداشت محیط و بهداشت حرفه ای استفاده می‌شود. در صورت کم بودن جمعیت یا واحد صنفی و صنعتی در پوشش مرکز روستایی، یک نفر نیرو برحسب شرایط منطقه در نظر گرفته می‌شود که یا باید همین نیرو هر دو خدمت محیط و حرفه ای را پوشش دهد یا با نزدیکترین مرکز بصورت مشترک فعالیت کند.

^۱ Care Giver

۹) یک نفر ماما بازای هر دو پزشک خانواده روستایی یا بازای هر ۷۰۰۰ نفر جمعیت تحت پوشش در مرکز تعیین می‌شود.

۱۰) بازای هر مرکز خدمات جامع سلامت روستایی حداقل یک نفر راننده وجود خواهد داشت. تاکید می‌گردد در مراکز جدید یا مراکزی که پیش از این راننده نداشته اند، این خدمت باید از طریق عقد قرارداد با بخش خصوصی تامین گردد. در صورتیکه تعداد پزشک خانواده روستایی و نیروهای سلامت روان، تغذیه، بهداشت محیط و بهداشت حرفه ای بصورت مشترک بین دو یا چند مرکز وجود داشته باشند، باید تعداد راننده متناسب با فعالیت آنها اضافه گردد.

۱۱) بازای هر مرکز خدمات جامع سلامت روستایی، یک نفر سرایدار/نگهبان تعیین می‌شود.

نوع نیرو	جمعیت کمتر از ۴۰۰۰ نفر	جمعیت ۴۰۰۰ تا ۸۰۰۰ نفر	جمعیت ۸۰۰۱ تا ۱۲۰۰۰ نفر	جمعیت بیش از ۱۲۰۰۰ نفر
پزشک خانواده روستایی	۱	۲	۳	۱ - بازای هر ۴۰۰۰ نفر
دندانپزشک	۰	۰	۱ مشترک	۱
مراقب سلامت دهان	۰	۰	۱ مشترک	۱
بهبیار / پرستار / نمونه گیر آزمایشگاه	۰	۱	۱	۱
کاردان / کارشناس آزمایشگاه	۰	۱ مشترک	۱ مشترک	۱
ماما	۱	۱	۲	۲
کارشناس تغذیه	۰	۰	۰	۱
کارشناس سلامت روان	۰	۰	۰	۱
کاردان / کارشناس بهداشت محیط و کار	۰	۰	۱ برحسب تعداد واحد	۲ برحسب تعداد واحد
کاردان / کارشناس مراقب ناظر (برحسب خانه بهداشت تحت پوشش)	۱	۱ تا ۲	۲ تا ۳	۳
کارشناس فناوری اطلاعات سلامت	۱	۱	۱	۱
راننده	۱	۱	۲	۳
سرایدار/نگهبان	۱	۱	۱	۱

تصویر کلی مراکز خدمات جامع سلامت روستایی غیر شبانه روزی:

۱. مرکزی واقع در منطقه روستایی با جمعیت تحت پوشش بطور متوسط حدود ۸۰۰۰ نفر (۴۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰ نفر)
۲. ناظر بر ارائه مراقبت‌های بهداشتی در نظر گرفته شده برای جمعیت تحت پوشش خانه های بهداشت و پایگاه های سلامت روستایی
۳. مجری برنامه پزشک خانواده و بیمه روستایی
۴. دسترسی به خدمات قابل ارائه توسط پزشک خانواده و سایر اعضای تیم سلامت
۵. دارای دسترسی به خدمات پرستاری و مامایی
۶. دارای دسترسی به اورژانس ۱۱۵ با فاصله حداکثر ۵ کیلومتر در خارج از مرکز
۷. دارای دسترسی به مرکز ارائه خدمات بستری (بیمارستان یا مرکز شبانه روزی) با فاصله زمانی کمتر از نیم ساعت با خودرو

۸. دارای دسترسی به خدمات آزمایشگاهی در داخل مرکز از طریق نمونه گیری یا خرید خدمت از آزمایشگاه طرف قرارداد با فاصله زمانی حداکثر نیم ساعت. در صورت عدم دسترسی باید بازای هر ۷۰۰۰ تا ۸۰۰۰ نفر، یک نیروی آزمایشگاه در نظر گرفت که البته بهتر است بصورت جمعی در بیش از دو مرکز قابل دسترس باشد.
۹. دارای دسترسی به خدمات سلامت دهان و دندان در داخل مرکز به شرط داشتن حداقل ۱۵ هزار نفر جمعیت تحت پوشش یا در خارج از مرکز با فاصله زمانی حداکثر نیم ساعت
۱۰. دارای دسترسی به خدمات بهداشت محیط و بهداشت حرفه ای
۱۱. دارای دسترسی به خدمات دارویی
۱۲. دارای دسترسی به خدمات تغذیه و سلامت روان

تعیین تکلیف مرکز خدمات جامع سلامت روستایی که براساس مصوبه تقسیمات کشوری محل استقرار آن به نقطه شهری تبدیل شده است:

الف: تعیین تکلیف مراکز خدمات جامع سلامت روستایی:

- ۱) مرکز روستایی به کلی از فهرست مراکز خدمات جامع سلامت روستایی آن شهرستان حذف و جزو مراکز شهری قلمداد خواهد شد. البته، گاهی ناگزیر باید براساس وضعیت جمعیت منطقه و چگونگی فعالیت بخش خصوصی، در مورد تغییر وضعیت مرکز به پایگاه سلامت شهری به طور موردی تصمیم گیری شود.
- ۲) کارکنان بهداشتی موجود در مرکز در حکم کارکنان یک مرکز شهری یا پایگاه سلامت تلقی می‌شوند و همانند قبل وظیفه کنترل و نظارت واحدهای تحت پوشش خود را بر عهده خواهند داشت.
- ۳) چنانچه از قبل، واحد تسهیلات زایمانی نیز جزو مرکز روستایی مورد نظر موجود باشد، کارکنان واحد تسهیلات زایمانی با شرح وظیفه ای که مرکز بهداشت شهرستان تعیین خواهد کرد، باقی خواهند ماند.

ب: تعیین تکلیف خانه های بهداشت تابعه مراکز خدمات جامع سلامت روستایی:

۱) خانه بهداشت ضمیمه مرکز (خانه بهداشتی که در همان روستای محل استقرار مرکز، قرار دارد) به پایگاه سلامت ضمیمه تبدیل خواهد شد و اگر هنوز بهروز بومی در این پایگاه شاغل باشد، پایگاه ضمیمه، عنوان پایگاه سلامت شهری ستاره دار خواهد گرفت. در صورت بومی نبودن بهروز، باید تغییر وضعیت داده شود یا به خانه بهداشت دیگری انتقال یابد.

۲) سایر خانه های بهداشت (غیرضمیمه) تحت پوشش مرکز تابع یکی از شرایط زیر خواهند بود:

- خانه های بهداشتی که روستای محل استقرار آنان هنوز منطقه روستایی است و با این تغییر، در پوشش مرکز خدمات جامع سلامت روستایی دیگری قرار می‌گیرند، در دفتر طرح گسترش شبکه شهرستان در زیر مجموعه مرکز خدمات جامع سلامت روستایی دیگری قرار داده می‌شوند.
- خانه های بهداشتی که روستای محل استقرار آنان هنوز منطقه روستایی است و با این تغییر نیز هنوز تحت پوشش این مرکز باقی می‌مانند. در این حالت، مرکز عنوان مرکز خدمات جامع سلامت شهری روستایی خواهد داشت و پزشک خانواده روستایی و نیروهای بهداشتی مرکز موظف به بازدید از خانه های بهداشت تحت پوشش خود هستند.
- روستای محل استقرار خانه های بهداشت غیرضمیمه تحت پوشش مرکز مذکور نیز به نقطه شهری تبدیل شده اند، که شرایط خاص این خانه ها در بخش مربوط به خانه های بهداشت توضیح داده شده است.

شرایط پیش بینی شده برای مراکز خدمات جامع سلامت روستایی با جمعیت تحت پوشش کمتر از ۲۵۰۰ نفر:

برای مراکز روستایی که به دلیل روند کاهش جمعیت (مهاجرت، کاهش مولید، ...)، کمتر از ۲۵۰۰ نفر جمعیت تحت پوشش دارند و جمعیت تحت پوشش آن امکان دسترسی جغرافیایی به سایر مراکز را داشته باشند، یکی از شرایط زیر قابل اجراست:

- ۱) چنانچه جمعیت تحت پوشش مرکز روستایی طی ۵ سال اخیر روندی روبه کاهش و در حال حاضر بین ۱۵۰۰ تا ۲۵۰۰ نفر جمعیت تحت پوشش داشته باشد، و امکان دسترسی جغرافیایی جمعیت تحت پوشش آن به مرکز دیگری موجود نباشد، پس از هماهنگی با اداره کل بیمه شهرستان، ترتیبی اتخاذ گردد تا بصورت تدریجی حتی الامکان پزشک خانواده روستایی ۳ روز در مرکز حضور داشته باشد و سایر کارکنان مرکز تا حد امکان تعدیل گردند و از آنان در سایر مراکز همان شهرستان استفاده شود.
- ۲) از این پزشک خانواده روستایی می‌توان در ۳ روز دیگر در مراکز دیگری در همان شهرستان به عنوان پزشک جانشین یا در مرکز دیگری که جمعیت تحت پوشش آن کمتر از ۲۵۰۰ نفر است، به عنوان پزشک خانواده روستایی استفاده کرد.
- ۳) چنانچه مرکز روستایی کمتر ۱۵۰۰ نفر جمعیت تحت پوشش داشته باشد، این مرکز باید بتدریج در مدت ۶ تا ۱۲ ماه تعطیل شود و خانه بهداشت ضمیمه مرکز حفظ شود و به خانه بهداشت غیرضمیمه مرکز دیگری در همان نزدیکی تبدیل شود و از کارکنان این مرکز می‌توان در سایر مراکز همان شهرستان استفاده کرد.

سایر ضوابط مراکز خدمات جامع سلامت روستایی:

- ۱) ردیف‌های دارویی و متصدی امور عمومی فقط در صورت داشتن فرد شاغل بصورت ردیف نشاندار باقی خواهند ماند و در غیراینصورت، به پست سازمانی دیگری که مورد نیاز آن مرکز یا سایر مراکز باشد، تبدیل خواهند شد (منظور از پست نشاندار، یعنی بعد از خروج تصدی از پست مزبور می‌توان آن را به عنوان یا محل دیگری انتقال داد).
- ۲) توصیه می‌شود در مراکز خدمات جامع سلامت روستایی با جمعیت ۴۰۰۰ نفر و بیشتر، اگر کاردان یا کارشناس مراقب ناظر، زن است بهیار یا پرستار مرکز، مرد انتخاب شود و بالعکس
- ۳) خودروی مراکز روستایی باید شرایط لازم برای انتقال اعضای تیم سلامت در زمان انجام دهگردشی در فصول مختلف سال را داشته باشد.
- ۴) با توجه به امکان مراجعه بیماران نیازمند اعزام به بیمارستان از مراکز خدمات جامع سلامت روستایی، شبکه شهرستان موظف است هماهنگی لازم را بین پایگاه‌های اورژانس بین جاده ای و مراکز خدمات جامع سلامت روستایی برای اعزام بیماران نیازمند، برقرار کند. بدین ترتیب، وجود آمبولانس در مراکز خدمات جامع سلامت روستایی شبانه روزی و غیرشبانه روزی با هر فاصله از اولین مرکز ارائه خدمات بستری، موضوعیت نخواهد داشت. در صورت وجود فضای فیزیکی مازاد در مرکز، پایگاه اورژانس بین جاده ای می‌تواند در فضای فیزیکی مرکز استقرار یابد.

خانه بهداشت:

در نظام شبکه های بهداشتی درمانی کشور دو نوع خانه بهداشت خواهیم داشت:

۱. خانه بهداشت معمولی: محل ارائه خدمت به جمعیت روستایی و عشایری ساکن
۲. خانه بهداشت عشایری: محل ارائه خدمت به جمعیت عشایر (کوچ رو)

خانه بهداشت عادی:

جمعیت تحت پوشش خانه بهداشت:

خانه های بهداشت با رعایت شرایط دسترسی جغرافیایی و فرهنگی بطور متوسط برای حدود ۱۰۰۰ نفر (۵۰۰ تا ۳۵۰۰ نفر) راه اندازی خواهند شد. درمورد مناطق محروم با تراکم جمعیت پایین و فواصل جغرافیایی زیاد، برحسب شرایط منطقه این رقم می تواند به یک خانه بهداشت بازای ۵۰۰ نفر کاهش یابد.

نیروی انسانی خانه بهداشت:

محاسبه حجم خدمات رایج خانه های بهداشت در سال های قبل و برآورد آن براساس نظرات کارشناسی در شرایط کنونی و براساس بسته های خدمت موجود، نشان می دهد که به طور متوسط یک بهورز می تواند خدمات مورد نیاز ۸۰۰ تا ۱۰۰۰ نفر جمعیت را در طول یک سال بطور فعال ارائه دهد. ولی براساس شرایط فرهنگی و نوع وظایف در نظر گرفته شده برای بهورزان، معمولاً "۲ بهورز (زن و مرد) در هر خانه بهداشت کار می کنند و باید بتوانند مراقبت های اولیه بهداشتی درمانی مورد نیاز این جمعیت را براساس بسته خدمت ارائه دهند.

البته، متمرکز بودن این جمعیت در یک نقطه یا پراکنده بودن آن در چند روستا، نقش تعیین کننده ای در حجم و گردش کار خانه بهداشت دارد. با توجه به مجموعه کار و شرایط فرهنگی جامعه، ضوابط زیر برای نیروی انسانی خانه های بهداشت تعیین می شود:

(۱) بین ۸۰۰ تا ۱۰۰۰ نفر جمعیت: یک بهورز زن و یک بهورز مرد و برای جمعیت کمتر از ۸۰۰ نفر، می توان بازای دو خانه بهداشت مجاور، یک بهورز مرد مشترک در نظر گرفت. همچنین، برای جمعیت های زیر ۵۰۰ نفر، خانه بهداشت در نظر گرفته نمی شود (مگر در شرایط خاص مثل فاصله بیش از ۱۵ دقیقه با وسیله جاری منطقه بین محل سکونت مردم و اولین خانه بهداشت با تایید مرکز مدیریت شبکه یا مناطق محروم). درمورد ایجاد خانه بهداشت برای جمعیت ۵۰۰ تا کمتر از ۸۰۰ نفر، فقط با نظر مرکز مدیریت شبکه امکان پذیر است. همچنین، چنانچه در خانه بهداشت با کمتر از ۷۰۰ نفر دو بهورز مرد و زن داشته باشد، اگر یکی از بهورزان خانه، بازنشسته شد، مجدداً نباید برای آن خانه، بهورز استخدام شود و پست بهورز دوم به پست مورد نیاز دیگری تغییر یابد (پست نشاندار).

(۲) برای جمعیت از ۱۰۰۱ تا ۲۰۰۰ نفر: دو بهورز زن و یک بهورز مرد

(۳) برای جمعیت بیشتر از ۲۰۰۰ نفر شرایط زیر ممکن خواهد بود:

➤ در صورتیکه وسعت روستا طولی یا طوری باشد که دسترسی مردم با یک ساعت پیاده روی یا ۱۵ دقیقه با وسیله نقلیه معمول منطقه، برای آنان مشکل ایجاد کند، بهتر است دو خانه بهداشت در نظر گرفته شود و بهورز مرد را مشترک بین دو خانه بهداشت قرار داد.

➤ در صورتیکه وسعت روستا طولی نباشد، خانه بهداشت دوم در نظر گرفته نشده و بازای هر ۸۰۰ نفر یک بهورز زن اضافه خواهد شد. به عبارت دیگر، تا جمعیت ۳۵۰۰ نفر، بازای افزایش جمعیت، تعداد بهورزان به خانه بهداشت اضافه خواهد شد.

(۴) اگر تعداد روستاهای دارای سکنه تحت پوشش خانه بهداشت از ۸ قریه بیشتر و مسیر و فاصله روستاها به گونه ای باشد که بازدید از ۳ روستا یا بیشتر در یک روز میسر نگردد، می توان یک بهورز مرد به کارکنان خانه مزبور اضافه کرد.

شرایط پیش بینی شده برای خانه های بهداشت با جمعیت تحت پوشش کمتر از ۵۰۰ نفر:

- (۱) خانه های بهداشت با جمعیت تحت پوشش بین ۳۰۰ تا ۵۰۰ نفر، سه روز در هفته فعال خواهند بود و از بهورز برای سه روز باقیمانده در خانه بهداشت دیگری استفاده خواهد شد (پست بهورز نشاندار می شود).
- (۲) در صورتیکه تعداد جمعیت تحت پوشش خانه بهداشت به کمتر از ۳۰۰ نفر برسد و فاصله روستاهای تحت پوشش کمتر از ۱۵ دقیقه با وسیله جاری منطقه باشد، باید متناسب سازی مدت فعالیت خانه بهداشت با جمعیت تحت پوشش اتفاق افتد. بدین صورت که بازی هر ۱۰۰ نفر جمعیت تحت پوشش، یک روز کار در هفته برای بهورز تعیین شود و بقیه زمان وی در خانه بهداشت دیگر یا واحد دیگری با نظر مرکز بهداشت شهرستان به فعالیت مشغول شود. با کمتر شدن جمعیت خانه بهداشت باید طی یکی از اقدامات زیر، خانه بهداشت بتدریج (ظرف مدت حداکثر یک سال) تعطیل گردد و روستا یا روستاهای تحت پوشش آن به عنوان روستای قمر یا سیاری تحت پوشش نزدیکترین خانه بهداشت قرار گیرند و یکی از اقدامات زیر برای بهورز صورت گیرد:

- ۱- چنانچه بهورز با سابقه خدمت بیش از ۲۵ سال است، در صورت امکان با همکاری سازمان برنامه و بودجه اقدام به بازنشستگی پیش از موعد وی با بخشش مابقی سنوات خدمت گردد.
- ۲- اگر بهورز دارای سابقه کار بیش از ۱۵ سال باشد باتوجه به آخرین مدرک تحصیلی بهورز و با گذراندن دوره های مهارت آموزی در مرکز آموزش بهورزی و کسب گواهی پایان دوره، در یکی از واحدهای ارائه دهنده خدمت یا ستاد در روستا یا شهر همان شهرستان (در اولویت اول) یا شهرستانهای مجاور همان دانشگاه/ دانشکده تحت پوشش برای سایر شغلها مانند مراقب سلامت، ماما، مراقب ناظر، پذیرش، بهیار یا پرستار، و نیروهای اداری مالی بکارگیری شود. البته این گزینه می تواند به عنوان **مسیر ارتقای شغلی** درمورد تمامی بهورزان و سایر کارکنان حوزه بهداشت برنامه ریزی شود.
- ۳- بهورز به خانه بهداشت دیگری در همان شهرستان منتقل شود.

دقت شود چنانچه بهورز مایل به تغییر محل خدمت خود نباشد می تواند در محل ارائه خدمت تا حداکثر یک سال باقی بماند ولی در این زمان باید در دو شیفت کامل کاری، ارائه خدمت دهد. به هر حال طی ۱۲ ماه باید وضعیت وی تعیین تکلیف گردد.

تبصره ۶: اگر تعداد روستاهای تحت پوشش خانه بهداشت بیش از یک روستا باشد، برای انجام دهگردشی به یک دستگاه موتورسیکلت نیاز است.

تبصره ۷: هیچ روستایی نباید به دلیل نداشتن خانه بهداشت از پوشش مراقبت های اولیه بهداشتی درمانی محروم بماند. این محرومیت عمدتاً "به ۲ علت ممکن است پیش آید: یکی کمبود شدید جمعیت و دیگری نداشتن راه ارتباطی. به جبران این کمبود، در تعدادی از خانه های بهداشت، خدمت سیاری برای بهورز مرد پیش بینی می شود که مکلف به ارائه تمامی وظایف خانه های بهداشت است.

تبصره ۸: چنانچه روستاهایی با جمعیت کم (کمتر از ۴۰۰ نفر) و در فاصله بیش از ۱۵ دقیقه با وسیله جاری در منطقه از خانه بهداشت وجود داشته باشد، می توان آن را به عنوان روستای سیاری خانه بهداشت قلمداد کرد، تا بهورز حداقل هر دو هفته، یکبار برای ارائه خدمات بهداشت محیط، مبارزه با بیماری ها، بهداشت مادر و کودک، و ایمنسازی و ... به روستا سرکشی کند (برای ایاب و ذهاب بهورز زن باید با تامین هزینه آن، امکان ارائه خدمت بهورز زن را هم به روستاهای سیاری فراهم کرد).

تبصره ۹: توصیه می‌شود با مشارکت مردم روستاهای قمر و روستاهای سیاری، حداقل فضای فیزیکی و تجهیزات فراهم گردد، تا هنگام مراجعه بهورز خانه بهداشت و اعضای تیم سلامت مرکز به روستا، محل مشخصی برای ارائه خدمت به مردم وجود داشته باشد. در غیراینصورت، می‌توان از محل‌هایی مثل مسجد یا مدرسه و ... استفاده کرد.

شرایط پیش بینی شده برای روستاهای محل استقرار خانه بهداشت که براساس مصوبه تقسیمات کشوری به نقطه شهری تبدیل یا ضمیمه یک شهر شده اند:

روستایی که به شهر تبدیل شده، دارای خانه بهداشت است: اگر در فاصله نزدیک این منطقه (تا ۱۵ دقیقه با وسیله نقلیه معمول منطقه) پایگاه سلامت فعال وجود داشته باشد این خانه در آن پایگاه، ادغام می‌شود و کارکنان آن همچنان بصورت فعال به خدمات خود ادامه می‌دهند. البته، در صورت وجود فضای فیزیکی دولتی، نیازی به ادغام نیست و خانه بهداشت مزبور به پایگاه سلامت تبدیل می‌گردد. در این حالت، نام این پایگاه به پایگاه سلامت ستاره دار (دارای بهورز) تغییر داده می‌شود مگر اینکه تمامی بهورزان آن به مراقب سلامت تغییر عنوان داده شوند (براساس ضوابط). شرایط متفاوت عبارتند از:

الف) خانه بهداشت موجود تعطیل می‌شود. در این صورت باید یکی از تصمیمات زیر در مورد بهورزان خانه بهداشت اتخاذ گردد:

۱) در صورت علاقه مندی بهورز (ان) این خانه بهداشت برای انتقال به خانه بهداشت دیگری که به بهورز نیاز دارد و به شرط سکونت در آن روستا و حفظ تعریف بومی بودن، انتقال بلامانع است. در این صورت خانه بهداشت مستقر در شهر را می‌توان تعطیل کرد.

۲) بازنشستگی پیش از موعد با یا بدون سنوات ارفاقی برای بهورزان با سابقه خدمت ۲۵ سال و بیشتر (در صورت امکان)

۳) قرار گرفتن بهورز در مسیر ارتقای شغلی (در بالا توضیح داده شد)

۴) چنانچه شرایط انتقال بهورز(ان) این خانه بهداشت به محل دیگر تحت هیچیک از شرایط فوق، وجود نداشته باشد، در این حالت بهورز با همان پست خود که به پست نشاندار تبدیل می‌شود، در خانه بهداشت مزبور باقی می‌ماند و تا حداکثر یک سال باید تعیین تکلیف گردد.

ب) خانه بهداشت موجود به پایگاه سلامت ستاره دار تبدیل می‌گردد. در این صورت کارکنان آن نیز موظف هستند وظایف مراقب سلامت را حتی الامکان بصورت فعال انجام دهند. در صورتیکه جمعیت تحت پوشش، کمتر از حداقل تعیین شده برای پایگاه سلامت تیپ باشد، تعداد کارکنان نیز باید متناسب با جمعیت تحت پوشش تغییر یابد. همچنین، آمار پایگاه‌های سلامت جدید از فهرست خانه های بهداشت فعال در سامانه حذف می‌شود و اطلاعات جمعیت آنان نیز در زیج حیاتی شهری ثبت می‌گردد.

چنانچه خانه بهداشتی که در حال حاضر در نقطه شهری واقع شده است، قبلاً "روستا(ها)ی قمری در پوشش خود داشته که هنوز هم نقطه روستایی هستند، بایستی:

۱) خانه بهداشت جدیدی در یکی از آن روستاهای قمر ایجاد و راه اندازی شود تا روستاهای مورد نظر را در پوشش گیرد.

۲) اگر شرایط ایجاد خانه بهداشت جدید وجود نداشت، روستاهای مزبور را باید تحت پوشش نزدیکترین خانه بهداشت موجود قرار داد (روستای قمر یا سیاری).

۳) اگر هیچکدام از دو مورد فوق میسر نبود، جمعیت روستاهای مورد نظر به صورت جمعیت روستایی مستقیم، تحت پوشش نزدیکترین پایگاه سلامت تابعه مرکز خدمات جامع سلامت شهری قرار خواهند گرفت.

چنانچه در نقطه شهری که خانه بهداشت در آن واقع شده است (به دلیل تغییر تقسیمات کشوری)، مرکز خدمات جامع سلامت شهری با فاصله دسترسی نیم ساعت با خودرو موجود نباشد و بخش خصوصی فعال نیز نداشته باشد، در آن محل بایستی هرچه سریعتر اقدام به ایجاد و راه اندازی مرکز خدمات جامع سلامت شهری کرد.

خانه بهداشت عشایری:

تعریف خانه بهداشت عشایری:

خانه بهداشتی است که صرفاً جمعیت عشایری (کوچنده) را تحت پوشش دارد و در محل اطراف چادرهای عشایری با چادرها یا کانکس‌های مخصوص راه اندازی می‌شود. معمولاً بهورز(ان) این خانه‌ها از همان عشایر برگزیده شده و همراه با کوچ ایل، جابجا می‌شوند.

عوامل تاثیر گذار بر ساختار ارائه مراقبت‌های بهداشتی درمانی به جمعیت عشایر :

- ۱) فاصله محل استقرار عشایر (چادر یا سرپناه موقت) نسبت به خانه بهداشت
- ۲) تعداد خانوار
- ۳) تعداد روزهای استقرار در چادر
- ۴) مشترک یا متفاوت بودن استان محل بیلاق و قشلاق
- ۵) فاصله زمانی طی شده بین استان‌های محل بیلاق و قشلاق و طول مسیر کوچ
- ۶) نوع جاده مسیر کوچ (مال رو، خاکی، آسفالت)
- ۷) تشابهات و اختلافات فرهنگی موجود میان ایل‌های همجوار مانند طایفه و تیره آنها

شرایط مربوط به فاصله، جمعیت، تعداد روزهای استقرار و مدت زمان کوچ عشایر تا نزدیکترین محل ارائه خدمت:

- ۱) محل چادرها و سرپناه‌های موقت عشایر در فاصله یک ساعت پیاده روی از خانه بهداشت قرار دارند.
- ۲) تعداد خانوار عشایر مستقر در محل ۸۰ خانوار یا ۵۰۰ نفر (با توجه به بعد خانوار ۶/۵) باشد.
- ۳) تعداد روزهای استقرار خانوارهای عشایر در سرپناه ۳ ماه (۸۹ روز) باشد.
- ۴) مدت زمان طی کردن مسیر کوچ خانوارهای عشایر ۲۰ روز باشد.

ساختار در نظر گرفته شده برای ارائه مراقبت‌های بهداشتی درمانی به جمعیت عشایر

۱) چنانچه چادرهای عشایری در فاصله تا یک ساعت پیاده‌روی (حدود ۶ کیلومتر) از خانه بهداشت مستقر باشند و جمعیت ساکن در آن چادرها کمتر از ۵۰۰ نفر باشد، می‌توان آن را به عنوان روستای سیاری خانه بهداشت عادی قلمداد کرد تا بهورز مرد حداقل هر ۱۵ روز، یکبار برای ارائه خدمات تعریف شده به آن چادرها سرکشی کند. در این حالت، بازای هر ۸۰۰ نفر جمعیت عشایری تحت پوشش خدمات سیاری خانه بهداشت می‌توان یک بهورز مرد به کارکنان آن خانه اضافه کرد.

- ۲) راه اندازی خانه بهداشت عشایری با استفاده از کانکس یا چادر برای عشایری که در فاصله بیش از یک ساعت پیاده روی از محل خانه بهداشت عادی مستقر شده اند و تعداد خانوارهای آنان بیش از ۵۰۰ نفر (۸۰ خانوار) می باشد.
- ۳) خانه بهداشت عشایری تحت پوشش نزدیکترین مرکز روستایی یا شهری قرار خواهد گرفت و این خانه نیز جزو خانه های بهداشت محل انجام دهگردشی پزشک /پزشکان خانواده مرکز روستایی یا شهری خواهد بود.
- ۴) تامین ملزومات، داروها، واکسن و سایر امکانات موردنیاز در خانه بهداشت عشایری توسط مرکز خدمات جامع سلامت روستایی یا شهری مورد نظر در زمان استقرار در نزدیکی آن مرکز باید انجام شود.
- ۵) در نظر گرفتن ایل قمر برای خانه های بهداشت عشایری که در فاصله یک ساعت پیاده روی از محل خانه بهداشت عشایری مستقر شده اند و جمعیت آنان بین ۲۰۰ تا ۵۰۰ نفر (۴۰ تا ۷۹ خانوار) است.
- ۶) استخدام بهورز سیاری از بین عشایر توسط دانشگاه/دانشگاه دانشکده هایی که ایل مربوطه در مناطق تحت پوشش آن دانشگاه/دانشکده در زمان طولانی تری مستقر می شوند.

ساماندهی مسیر کوچ عشایر

ارائه خدمت حین کوچ و ایجاد زیر ساختها و تاسیسات لازم و مناسب در مسیر کوچ و اطراف گاهها به منظور تامین نیازهای عشایر و تسهیلات در امر کوچ از ضوابط ارائه خدمات بهداشتی درمانی به جمعیت عشایر است. بدین منظور چنانچه شرایط زیر برقرار باشد خانه بهداشت عشایری (کانکس یا چادر) در مسیر کوچ با ایل مربوطه منتقل خواهد شد:

- ۱) مدت زمان طی شدن مسیر کوچ بیش از ۲۰ روز باشد
- ۲) نحوه کوچ آنها با خودرو باشد
- ۳) تعداد خانوارهای آنان بیش از ۳۵۰۰ نفر (۶۰۰ خانوار) باشد
- ۴) نوع جاده مسیر کوچ خاکی یا آسفالت باشد (مال رو نباشد)

در صورت حرکت خانه بهداشت عشایری در مسیر کوچ، موارد زیر باید رعایت گردد:

- ۱) قرار گرفتن خانه بهداشت عشایری تحت پوشش نزدیکترین مرکز خدمات جامع سلامت روستایی یا شهری موجود در زمان بیلاق یا قشلاق
- ۲) برگشت کانکس (محل استقرار خانه بهداشت عشایری) به نزدیکی مرکز خدمات جامع سلامت روستایی یا شهری پس از کوچ ایل مورد نظر

جمعیت تحت پوشش خانه بهداشت عشایری:

خانه های بهداشت عشایری برای حداقل ۵۰۰ نفر جمعیت عشایر کوچ رو، راه اندازی می شوند و حداقل دارای یک بهورز زن عشایری خواهند بود. با اضافه شدن ۲۵۰ تا ۵۰۰ نفر بعدی (تا ۱۰۰۰ نفر) یک بهورز (ترجیحاً مرد) به بهورزان خانه بهداشت اضافه خواهد شد. اضافه شدن تعداد بهورزان به بیش از دو بهورز تابع ضوابط خانه های بهداشت خواهد بود. بدیهی است بهورزان عشایری در مسیر کوچ، همراه ایل خواهند بود. به همین علت بهورزان عشایری حتماً باید از میان افراد تحصیلکرده هر ایل انتخاب و آموزش های لازم و متناسب با نیازهای ایل به آنان داده شود (براساس ضوابط بهورزی).

تبصره ۱۰: جمعیت عشایری ساکن در هر استان در زمان اقامت در آن استان تحت پوشش برنامه پزشک خانواده و بیمه روستایی خواهند بود. سرانه این جمعیت در هر استان، از طریق اداره کل بیمه سلامت استان بازای کل سال به دانشگاه/دانشکده مربوطه پرداخت خواهد شد.

تبصره ۱۱: کتب بهورزان عشایری، خاص نیازهای آنان طراحی می‌شود که این موضوع در زمان آموزش آنان در مراکز آموزش بهورزی باید مورد توجه قرار گیرد.

تبصره ۱۲: در شرایطی که بازدید از بیش از ۳ ایل قمر در یک روز میسر نباشد، می‌بایست یک بهورز مرد برای خانه بهداشت عشایری در نظر گرفته شود.

تبصره ۱۳: برای ایلهایی که تعداد خانوار آنها بیش از ۶۰۰ خانوار (۳۵۰۰ نفر) است، یک ماما در نظر گرفته خواهد شد. این ماما نیز در مسیر کوچ با ایل حرکت خواهد کرد.

پایگاه سلامت روستایی:

تعریف:

چنانچه، جمعیت یک روستا بیش از ۳۵۰۰ نفر (۳۵۰۱ تا ۸۰۰۰ نفر) باشد، می‌بایست خانه یا خانه های بهداشت موجود در آن روستا به پایگاه سلامت روستایی تبدیل شوند و اگر تاکنون به هر دلیلی این روستا فاقد خانه بهداشت بوده است، برای این روستا، پایگاه سلامت روستایی ایجاد گردد. پایگاه‌های سلامت روستایی می‌توانند تحت پوشش یک مرکز خدمات جامع سلامت روستایی باشند. از آنجاکه معمولاً چنین روستاهایی به عنوان روستای اصلی قلمداد می‌شوند، قاعدتاً در همان روستا، مرکز خدمات جامع سلامت روستایی دایر است.

خدمات ارائه شده در پایگاه‌های سلامت روستایی مانند بسته خدمت پایگاه‌های سلامت شهری خواهد بود و به شکل فعال ارائه خواهند شد.

چنانچه روستای مزبور دارای خانه بهداشت است با تبدیل آن به پایگاه، همچنان بهورزان با پست نشاندار به ارائه خدمت ادامه می‌دهند و هرزمان از پست خارج شدند، پست مزبور به مراقب سلامت تبدیل می‌شود. در این حالت، پایگاه سلامت روستایی ستاره دار (دارای شاغل بهورز) است.

نیروی انسانی پایگاه سلامت روستایی:

نیروی انسانی پایگاه‌های سلامت روستایی با جمعیت حدود ۳۵۰۰ نفر (۳۵۰۰ تا ۸۰۰۰ نفر) شامل دو مراقب سلامت (هر ۱۸۰۰ تا ۲۰۰۰ نفر، یک مراقب) خواهد بود که حداقل یک نفر از مراقبین سلامت حتماً باید دانش آموخته رشته مامایی باشد. در صورت تبدیل خانه بهداشت به پایگاه، پست بهورزان آن خانه، نشاندار شده و در پایگاه به خدمات فعال خود به عنوان بهورز نشاندار یا مراقب سلامت (برحسب شرایط اعلام شده در ضوابط بهورزی) ادامه خواهند داد.

تبصره ۱۴: بازای اضافه شدن هر ۱۰۰۰ تا ۲۰۰۰ نفر به جمعیت، یک مراقب سلامت به تشکیلات پایگاه سلامت روستایی اضافه خواهد شد. چنانچه تعداد مراقبین سلامت پایگاه ۴ نفر یا بیشتر شد، باید حداقل دو نفر از آنان دانش آموخته رشته مامایی باشند.

تبصره ۱۵: به منظور جلوگیری از انتقال پست بهورزان نشاندار به سایر بخش‌های دانشگاه/دانشکده، باید در دفاتر طرح گسترش شبکه، مشخص شود که عنوان پست نشاندار مورد نظر پس از بازنشسته شدن بهورز با مجوز مرکز مدیریت شبکه به مراقب سلامت تغییر خواهد کرد.

مرکز خدمات جامع سلامت شهری / شهری روستایی

تعریف مرکز خدمات جامع سلامت شهری:

مراکز خدمات جامع سلامت شهری، مراکزی مستقر در منطقه شهری یا حاشیه شهرهاست.

تعریف مرکز خدمات جامع سلامت شهری روستایی:

مراکز خدمات جامع سلامت شهری روستایی، مراکز مستقر در منطقه شهری هستند که علاوه بر جمعیت شهری، تعدادی از جمعیت روستایی را با واسطه خانه بهداشت یا پایگاه سلامت روستایی یا شهری در پوشش خود دارند. در واقع جزو مراکز سلامت شهری ثبت می‌شوند و اصطلاح شهری روستایی به آنان تعلق می‌گیرد.

جمعیت تحت پوشش مراکز خدمات جامع سلامت شهری:

مراکز خدمات جامع سلامت شهری با رعایت شرایط دسترسی جغرافیایی و فرهنگی بطور متوسط برای حدود ۴۰۰۰۰ نفر (۲۰ تا ۵۰ هزار نفر و در کلانشهرها تا ۸۰ هزار نفر) راه اندازی می‌شوند. برای مراکز مستقر در مناطق شهری زیر ۲۰۰۰۰ نفر باید تمام ضوابط مراکز خدمات جامع سلامت روستایی لحاظ گردد (از نظر نیروی انسانی).

نیروی انسانی مراکز خدمات جامع سلامت شهری:

در هر مرکز خدمات جامع سلامت شهری سه بخش فعال ارائه خدمت وجود خواهد داشت:

- ۱) بخش ارائه خدمات مدیریتی، نظارتی و درمانی بر واحدهای تابعه (پایگاه‌های سلامت شهری یا روستایی یا خانه های بهداشت تحت پوشش)
- ۲) بخش ارائه خدمات خاص به جمعیت تحت پوشش مانند: دندانپزشکی؛ بهداشت محیط؛ بهداشت حرفه ای؛ پرستاری؛ تغذیه؛ سلامت روان؛ و ...
- ۳) بخش ارائه خدمات بهداشتی یا همان پایگاه سلامت شهری ضمیمه

نیروی انسانی بخش ارائه خدمات مدیریتی، نظارتی، درمانی و خدمات خاص به شرح زیر خواهد بود:

- ۱) بازای تا ۲۰۰۰۰ نفر جمعیت تحت پوشش مرکز شهری، بازای ۴۰۰۰ نفر، یک پزشک عمومی یا پزشک خانواده بکارگیری خواهد شد. یکی از پزشکان که سابقه ماندگاری بیشتر و ترجیحاً مدرک تخصصی پزشک خانواده یا Mph دارد به عنوان رییس مرکز تعیین می‌شود.
- ۲) برای مناطق شهری با جمعیت بالای ۲۰۰۰۰ نفر (که تحت پوشش برنامه بیمه روستایی و پزشک خانواده نیستند) باید بازای هر ۱۰۰۰۰ نفر جمعیت تحت پوشش، ۱ پزشک عمومی در نظر گرفت. البته هر مرکز مستقر در این مناطق باید حداقل ۲ پزشک را داشته باشد. یکی از پزشکان که سابقه ماندگاری بیشتر و ترجیحاً مدرک Mph دارد به عنوان رییس مرکز تعیین می‌شود.
- ۳) چنانچه بخش خصوصی فعال در منطقه حضور نداشته باشد، در هر مرکز خدمات جامع سلامت شهری بازای هر ۱۵ تا ۲۰ هزار نفر جمعیت تحت پوشش یک دندانپزشک حضور خواهد داشت و بازای فعالیت هر یک تا دو دندانپزشک، یک مراقب سلامت دهان در نظر گرفته می‌شود. از آنجاکه، خدمت مراقب سلامت دهان به حضور دندانپزشک مربوط است باید خرید خدمت شود و این موضوع در قرارداد وی مشخص گردد.
- ۴) در هر مرکز شهری یک پرستار یا بهیار برای انجام خدمات پرستاری (تزریقات و پانسمان و ...)، و ارائه خدمات دارویی در صورت نبود داروخانه فعال بخش خصوصی و نمونه گیر خدمات آزمایشگاهی حضور خواهد داشت.

- ۵) در هر مرکز شهری یک کارشناس یا کارشناس ارشد سلامت روان (با مدرک روانشناسی بالینی) و یک کارشناس یا کارشناس ارشد تغذیه برای ارائه خدمات مشاوره روانشناسی، خدمات تغذیه ای و رژیم درمانی، قبول ارجاعات و خدمات مربوط به جامعه تحت پوشش حضور خواهند داشت. در صورتیکه جمعیت تحت پوشش مرکز کمتر از ۲۰۰۰۰ نفر باشد، این نیرو بصورت مشترک با مرکز دیگر، تعیین می‌شود.
- ۶) به دلیل وجود داروخانه کافی در بخش خصوصی در مناطق شهری بالای ۲۰۰۰۰ نفر، نیازی به ایجاد آن در مرکز شهری (غیر از مراکز شبانه روزی و مراکز تحت پوشش برنامه بیمه روستایی و پزشک خانواده) نیست.
- ۷) در صورت نبود واحد ارائه خدمات آزمایشگاهی فعال وابسته به بخش خصوصی یا دولتی (مثل بیمارستان و...) در منطقه، مرکز خدمات جامع سلامت شهری باید به آزمایشگاه مجهز شود (بویژه در مراکز شبانه روزی). در این شرایط، باید بر حسب جمعیت تحت پوشش مرکز، یک تا دو کارشناس یا کاردان علوم آزمایشگاهی در مرکز حضور داشته باشند. در صورت داشتن دسترسی به آزمایشگاه، بهتر است از نمونه گیر استفاده شود.
- ۸) راه اندازی واحد رادیولوژی جدید در مراکز شهری خلاف ضوابط و مقررات نظام شبکه می‌باشد. اما در صورت وجود دلایل کافی، از جمله نبود بخش خصوصی فعال در منطقه، واحدهای فعال رادیولوژی به فعالیت خود ادامه خواهند داد. در این شرایط، باید بر حسب جمعیت تحت پوشش مرکز، یک کارشناس یا کاردان رادیولوژی در مرکز حضور داشته باشد.
- ۹) در هر مرکز شهری حضور یک نیروی کارشناس فناوری اطلاعات سلامت (پذیرش) الزامی است.
- ۱۰) چنانچه مرکز شهری یک یا چند خانه بهداشت یا پایگاه سلامت روستایی را تحت پوشش داشته باشد (مرکز شهری روستایی)، برای انجام دهگردشی، باید خودرو مناسب و راننده داشته باشد. در ضمن، بازی هر دو تا سه تیم بهداشت محیط و بهداشت حرفه ای و کارشناس تغذیه و سلامت روان که باید به منطقه و پایگاه‌های سلامت تحت پوشش نظارت داشته باشند، یک راننده در نظر گرفته می‌شود.
- ۱۱) بازی هر ۳۰۰ واحد تهیه، توزیع و فروش مواد غذایی و سایر اماکن ضروری برای نظارت بهداشت محیط، یک کاردان یا کارشناس بهداشت محیط باید در مرکز باشد (البته با گسترش تعداد دفاتر ارائه دهنده خدمات بهداشت محیط در بخش خصوصی، این ضابطه افزایش می‌یابد). در مورد خدمات بهداشت حرفه ای نیز بازی ۳۰۰ واحد کارگاهی باید یک کاردان / کارشناس بهداشت حرفه ای وجود داشته باشد. در صورت مشخص نبودن تعداد واحدها، بازی هر ۱۰ تا ۲۰ هزار نفر، یک کاردان یا کارشناس بهداشت محیط یا بهداشت حرفه ای (انجام هر دو وظیفه توسط یک نفر یا بصورت مشترک با نزدیکترین مرکز دیگر) در نظر گرفته می‌شود. چنانچه منطقه تحت پوشش مرکز به هر دو خدمات بهداشت محیط و بهداشت حرفه ای نیاز داشته باشد و جمعیت تحت پوشش مرکز بیش از ۴۰۰۰۰ نفر باشد، از دانش آموختگان هر دو رشته بهداشت محیط و بهداشت حرفه ای استفاده شود.
- ۱۲) خدمت نظافت و نگه داری فضای فیزیکی و تجهیزات از طریق شرکت‌های خصوصی، خرید خدمت می‌شود.
- ۱۳) بازی هر ۳ پایگاه سلامت یا پایگاه پزشک خانواده (در دانشگاهها/ دانشکده های مجری برنامه پزشک خانواده شهری) یک مراقب ناظر برای نظارت بر واحدهای تحت پوشش مرکز در نظر گرفته می‌شود.

نیروی انسانی بخش ارائه خدمات بهداشتی یا پایگاه سلامت ضمیمه مراکز به شرح زیر خواهد بود:

بازی هر ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰ نفر می بایست یک نفر کاردان یا کارشناس مراقب سلامت بکارگیری شود. بدین ترتیب برای پایگاهی با ۱۲۵۰۰ نفر جمعیت، ۵ نفر مراقب سلامت نیاز است. ضرورت دارد در هر پایگاه سلامت، حداقل یک تا دو نفر از مراقبین سلامت، دانش آموخته مامایی باشند (ماما مراقب) و مسوولیت پایگاه با نظر رییس مرکز به یکی از آنها با تجربه و عملکرد بیشتر، واگذار شود. در صورتیکه پوشش خدمت کامل نیست، ضرورت ندارد تمام نیروهای موردنیاز در پایگاه به یکباره مستقر شوند.

تبصره ۱۶: برای پایگاه‌هایی با دو مراقب سلامت باید یکی از مراقبین سلامت، دانش آموخته رشته مامایی (ماما مراقب) باشد. چنانچه تعداد مراقبین سلامت بیش از دو نفر شد، بایست حداقل ۳۵ درصد از مراقبین سلامت، دانش آموخته رشته مامایی (ماما مراقب) باشند.

تبصره ۱۷: مراقبین سلامت می‌توانند دانش آموختگان یکی از رشته های مامایی، بهداشت عمومی، بهداشت خانواده، و پرستاری (زیرمجموعه رشته بهداشت خانواده) باشند.

تبصره ۱۸: مراقبین سلامت موظف هستند کلیه خدمات بهداشتی موجود در بسته خدمات (بجز خدمات بهداشت محیط و بهداشت حرفه ای) را برای جمعیت تحت پوشش خود انجام دهند.

تعداد جمعیت تحت پوشش مرکز خدمات جامع سلامت شهری	پزشک	دندان پزشکی یا کاردان بهداشت دهان	مراقب سلامت دهان	کاردان یا کارشناس آزمایشگاهی / نمونه گیر	کاردان یا کارشناس بهداشت محیط و بهداشت حرفه ای	کارشناس سلامت روان	کارشناس تغذیه	بیمار یا پرستار	کارشناس فناوری اطلاعات سلامت	راننده
تا ۲۰۰۰۰ نفر	مشابه مرکز خدمات جامع سلامت روستایی تحت پوشش برنامه بیمه روستایی و پزشک خانواده									
۲۰۰۰۱ تا ۳۰۰۰۰	۲ تا ۳	۱ تا ۲ (به شرط نبودن بخش خصوصی)	۱	۲ (به شرط نبودن بخش خصوصی)	۲ تا ۳	۱	۱	۱	۱	۲
۳۰۰۰۱ تا ۵۰۰۰۰	۳ تا ۵	۲ تا ۴ (به شرط نبودن بخش خصوصی)	۲	۳ (به شرط نبودن بخش خصوصی)	۳ تا ۴	۱	۱	۲	۱	۳
۵۰۰۰۱ و بالاتر	۵ نفر و بیشتر	۴ (به شرط نبودن بخش خصوصی)	۲	۴ (به شرط نبودن بخش خصوصی)	بیش از ۴	۲	۲	۲	۱	۴

تصویر کلی مراکز خدمات جامع سلامت شهری یا شهری روستایی غیر شبانه روزی:

- (۱) مرکزی واقع در منطقه شهری با جمعیت تحت پوشش بطور متوسط حدود ۴۰۰۰۰ نفر (۲۵ تا ۵۰ هزار نفر و در کلانشهرها تا ۸۰ هزار نفر)
- (۲) ناظر بر ارائه مراقبت‌های بهداشتی در نظر گرفته شده برای جمعیت تحت پوشش خانه های بهداشت و پایگاه های سلامت
- (۳) مجری برنامه پزشک خانواده و بیمه روستایی به شرط واقع شدن در شهر زیر ۲۰ هزار نفر یا تحت پوشش داشتن خانه بهداشت
- (۴) دسترسی به خدمات قابل ارائه توسط پزشک عمومی و سایر اعضای تیم سلامت
- (۵) دسترسی به خدمات پرستاری
- (۶) دسترسی به مرکز ارائه خدمات بستری (بیمارستان یا مرکز شبانه روزی) با فاصله زمانی کمتر از نیم ساعت با خودرو
- (۷) دسترسی به خدمات آزمایشگاهی در داخل مرکز یا خرید خدمت از آزمایشگاه طرف قرارداد با فاصله زمانی حداکثر نیم ساعت با خودرو

- ۸) دسترسی به خدمات سلامت دهان و دندان در داخل مرکز به شرط داشتن ۱۵ هزار نفر جمعیت تحت پوشش یا در خارج از مرکز با فاصله زمانی حداکثر نیم ساعت با خودرو
- ۹) دسترسی به خدمات بهداشت محیط و بهداشت کار
- ۱۰) دسترسی به خدمات مکمل دارویی
- ۱۱) دسترسی به خدمات تغذیه و سلامت روان
- ۱۲) دسترسی به خدمات پزشکی خانواده شهری در مناطق شهری بالای ۲۰ هزار نفر در دو استان فارس و مازندران (۷ دانشگاه/ دانشکده علوم پزشکی شیراز، فسا، جهرم، لارستان، گراش، ساری و بابل)

پایگاه سلامت شهری:

پایگاه سلامت شهری، اولین محل مراجعه ساکنین مناطق شهری و حاشیه با نظام شبکه بهداشت و درمان است که مراقب سلامت و ماما مراقب در آن به ارائه خدمت مشغول می‌باشند (بدون در نظر گرفتن جنسیت شاغل). برحسب محل استقرار پایگاه نسبت به مرکز، به ضمیمه (داخل یا جنب مرکز) و غیرضمیمه (در فاصله قابل دسترس با مرکز) نامیده می‌شود.

جمعیت تحت پوشش پایگاه سلامت شهری:

پایگاه‌های سلامت شهری با رعایت شرایط دسترسی جغرافیایی و فرهنگی بطور متوسط برای حدود ۱۲۵۰۰ نفر (۵۰۰۰ تا ۲۰۰۰۰ نفر و در کلانشهرها تا ۲۵۰۰۰ نفر) ایجاد خواهند شد.

نیروی انسانی پایگاه سلامت شهری:

بازای هر ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰ نفر می‌بایست یک نفر کاردان یا کارشناس مراقب سلامت بکارگیری شود. بدین ترتیب برای پایگاهی با ۱۲۵۰۰ نفر جمعیت، ۵ نفر مراقب سلامت بکارگرفته خواهد شد. ضرورت دارد در هر پایگاه سلامت حداقل یک یا دو ماما مراقب باشد و یکی از آنها با نظر رییس مرکز، مسوول پایگاه قرار گیرد. موضوعات اشاره شده در تبصره‌های ۱۶ تا ۱۸ و بند مربوط به مدیریت پایگاه‌های سلامت ضمیمه درمورد پایگاه‌های سلامت غیرضمیمه شهری نیز، صدق می‌کنند.

ارائه خدمات در پایگاه‌های سلامت و مراکز خدمات جامع سلامت باید با همکاری داوطلبان سلامت و با استفاده از روش خود مراقبتی به صورت فعال انجام گیرد و مسوولیت پیگیری و تداوم خدمات با مراقب سلامت خواهد بود.

تصویر کلی پایگاه‌های سلامت شهری:

- ۱) واحدی واقع در منطقه شهری یا حاشیه با جمعیت تحت پوشش بطور متوسط حدود ۱۲۵۰۰ نفر (۵ تا ۲۰ هزار نفر و در کلانشهرها تا ۲۵۰۰۰ نفر)
- ۲) اولین محل تماس مردم شهرنشین با نظام شبکه بهداشت و درمان
- ۳) ارائه دهنده مراقبت‌های بهداشتی با ماهیت Promotion, prevention, Screening و پیگیری دستورات پزشک مستقر در مرکز خدمات جامع سلامت
- ۴) محل استقرار پرونده‌های سلامت خانوار

مراکز خدمات جامع سلامت شبانه روزی

مراکز خدمات جامع سلامت شبانه روزی مراکزی هستند که در مناطقی که جمعیت تحت پوشش آنان بیش از ۱۲۰۰۰ نفر است و در گلوگاه جمعیتی واقع شده اند و فاصله محل استقرار آنان با خودرو بیش از نیم ساعت با اولین مرکز ارائه دهنده خدمات بستری یا بستری موقت شامل بیمارستان یا مرکز شبانه روزی دیگر می باشد، قرار دارند. این مراکز مجهز به دو اتاق بستری موقت (کمتر از شش ساعت و بازای هر ۱۰۰۰۰ نفر، دو تخت بستری موقت زن و مرد)، امکانات احیاء قلبی ریوی و انجام جراحی های کوچک خواهند بود.

تبصره ۱۹: برای ایجاد مراکز شبانه روزی، وجود هر دو شرط (جمعیت بیش از ۱۲ هزار نفر و فاصله محل استقرار آنان تا اولین مرکز خدمات بستری با خودرو بیش از نیم ساعت) الزامی است. همچنین، مراکز شبانه روزی روستایی ترجیحاً در روستایی که مرکز بخش می باشد و در گلوگاه جمعیتی و در مسیر حرکت طبیعی مردم قرار دارد، راه اندازی می شود. چنانچه در بخش یا شهرستانی که مراکز خدمات جامع شبانه روزی در نظر گرفته شده است، بیمارستان محلی راه اندازی و فعال گردد، مرکز مزبور به مرکز تک شیفته عادی تبدیل می شود و نیروهای مازاد آن باید به مراکز دیگر مورد نیاز شهرستان منتقل شده یا ردیف آنها نشاندار گردد.

تبصره ۲۰: جمعیت در نظر گرفته شده برای مراکز شبانه روزی بر خلاف سایر مراکز که صرفاً شامل جمعیت تحت پوشش خود مرکز می باشد، شامل کل جمعیتی است که امکان استفاده از این مرکز را خواهند داشت.

نیروی انسانی مراکز شبانه روزی:

۴ نفر (برای جمعیت بالای ۱۴۰۰۰ نفر ۵ پزشک)	پزشک عمومی
۶ نفر (برای خدمات پرستاری و دارویی)	پرستار یا بهیار
۳ نفر	کارشناس یا کاردان علوم آزمایشگاهی
۲ نفر	کارشناس یا کاردان رادیولوژی
۳ نفر	کارشناس فناوری اطلاعات سلامت (پذیرش)
۱ نفر	سرایدار/ خدمتگزار
۲ نفر	دندانپزشک
۲ نفر	مراقب سلامت دهان
۱ نفر (برحسب تعداد واحد در منطقه)	کاردان/ کارشناس بهداشت محیط
۱ نفر (برحسب تعداد واحد در منطقه)	کاردان/ کارشناس بهداشت کار
۱ نفر	کارشناس سلامت روان
۱ نفر	کارشناس تغذیه
۱ نفر	مدیر مرکز
۱ تا ۲ نفر	راننده

تبصره ۲۱: در مراکز شبانه روزی خدمات پزشکی، پرستاری، و پاراکلینیک بصورت ۲۴ ساعته ارائه خواهند شد. چنانچه تسهیلات زایمانی، مشاوره ازدواج، مشاوره شیردهی و پایگاه بهداشت مراقبت مرزی نیز از اجزای مرکز هستند باید نیروهای آن بخش ها نیز به سرجمع نیروها اضافه شود.

تصویر کلی مراکز خدمات جامع سلامت شبانه روزی:

- ۱) مرکزی واقع در منطقه ای با جمعیت تحت پوشش بیش از ۱۲۰۰۰ نفر و فاصله بیش از نیم ساعت از اولین مرکز ارائه خدمات بستری (بیمارستان یا مرکز شبانه روزی)
- ۲) ناظر بر ارائه مراقبت‌های بهداشتی در نظر گرفته شده برای جمعیت تحت پوشش خانه های بهداشت و پایگاه های سلامت
- ۳) مجری برنامه پزشک خانواده و بیمه روستایی به شرط واقع شدن در روستا و شهر زیر ۲۰ هزار نفر یا تحت پوشش داشتن خانه بهداشت
- ۴) دسترسی به خدمات قابل ارائه توسط پزشک عمومی و سایر اعضای تیم سلامت
- ۵) دسترسی به خدمات پزشکی و پرستاری بصورت شبانه روزی
- ۶) دارای تخت بستری موقت (بازای هر ۱۰۰۰۰ نفر جمعیت تحت پوشش، دو تخت بستری موقت)
- ۷) دسترسی به خدمات آزمایشگاهی در داخل مرکز بصورت شبانه روزی
- ۸) دسترسی به خدمات رادیولوژی در داخل مرکز یا در خارج مرکز با رعایت حداکثر نیم ساعت فاصله یا مجهز بودن مرکز به دستگاه تصویر برداری پرتابل بصورت شبانه روزی
- ۹) دسترسی به خدمات سلامت دهان و دندان در داخل مرکز یا در خارج از مرکز با فاصله زمانی حداکثر نیم ساعت با خودرو
- ۱۰) دسترسی به خدمات بهداشت محیط و بهداشت حرفه ای
- ۱۱) دسترسی به خدمات دارویی بصورت شبانه روزی
- ۱۲) دسترسی به خدمات تغذیه و سلامت روان

تبصره ۲۲: چنانچه در شهری، بیمارستان (عادی یا محلی) راه اندازی شود، مرکز خدمات جامع سلامت شهری شبانه روزی موجود فعال باید به تک شیفته تبدیل و نیروهای اضافی آن در اسرع وقت در سایر واحدهای ارائه دهنده خدمت حوزه معاونت بهداشت جابجا شوند.

سایر واحدهایی که می‌توانند زیر مجموعه مرکز خدمات جامع سلامت شهری یا مرکز خدمات جامع سلامت روستایی باشند:

در نظام شبکه های بهداشتی درمانی کشور واحدهایی وجود دارند که همواره در زیر مجموعه سایر واحدها شامل مراکز خدمات جامع سلامت روستایی و شهری، به ارائه خدمات تعریف شده، می‌پردازند. این واحدها عبارتند از:

۱. تسهیلات زایمانی
۲. پایگاه‌های مراقبت بهداشتی مرزی
۳. مشاوره ها شامل مشاوره ازدواج و شیردهی و ژنتیک و ...

تسهیلات زایمانی

واحدهای تسهیلات زایمانی در مناطقی که امکان دسترسی به بیمارستان و زایشگاه وجود ندارد، صرفاً به منظور انجام زایمان طبیعی بدون عارضه و غیراورژانس برای جمعیت تحت پوشش مرکز، در نظر گرفته می‌شوند. این

واحدها حتما باید در جوار یک مرکز شبانه روزی قرار داشته باشند. این واحدها مجهز به یک دستگاه آمبولانس با شرایط اعزام خواهند بود و در زمان اعزام، یکی از ماماها شاغل در واحد، باید با مادر باردار همراه شود. همچنین، چنانچه مورد اعزام مادر باردار توسط آمبولانس فوریت‌های ۱۱۵ پیش بیاید، مامای تسهیلات زایمانی در شیفت مربوطه موظف به همراهی کردن با مادر باردار است.

تبصره ۲۳: اگر در شهری بیمارستان یا زایشگاه راه اندازی شود یا تعداد زایمان‌ها به حدی کاهش یابد که فعال نگه داشتن تسهیلات زایمانی، توجیه اقتصادی نداشته باشد، دانشگاه/ دانشکده موظف به تعطیل یا تغییر کاربری تسهیلات زایمانی است.

تبصره ۲۴: راه اندازی تسهیلات زایمانی جدید جز در موارد خاص و پس از ارائه دلائل متقن و قابل قبول برای مرکز مدیریت شبکه و پس از ارائه آمار زایمان‌های منطقه و مشکلات خاص ناشی از دسترسی نداشتن به تسهیلات زایمانی توسط مرکز سلامت خانواده مانند آمار زایمان و مرگ مادر، میسر خواهد بود. در غیر این شرایط، امکان راه اندازی تسهیلات زایمانی جدید وجود ندارد.

نیروی انسانی تسهیلات زایمانی

۴ نفر	۱) ماما
۳ نفر	۲) راننده آمبولانس (تکنسین فوریت‌ها)
۲ نفر	۳) خدمتگزار

پایگاه های مراقبت بهداشتی مرزی درجه ۲ و ۳

این واحدها در پایانه های زمینی، دریایی، هوایی و نیز بازارچه های زمینی و دریایی ایجاد می‌شوند. این واحدها نقش سد دفاعی جلوگیری کننده از نفوذ بیماری‌ها به داخل کشور را براساس ضوابط و معیارهای بین المللی به عهده دارند. درجه بندی پایگاه‌های مراقبت بهداشتی مرزی براساس اهمیت پایانه مرزی، حجم جمعیت در حال تردد و زمان فعالیت پایگاه، در دو سطح زیر صورت می‌گیرد.

۱) درجه دو

۲) درجه سه

پایگاه مراقبت بهداشتی درجه دو:

پایگاه‌های مراقبت بهداشت مرزی مستقر در مرزهایی که تردد مرزی (اعم از مسافر، راننده، پرسنل و کارگران) روزانه و به طور متوسط بین ۲۰۰۰ تا ۴۰۰۰ نفر یا تردد باری با حجم کالای مبادله شده به طور متوسط بیش از ۱۰۰ کامیون یا لنج / کشتی در روز باشد. این پایگاه همزمان با شیفت کاری پایانه مرزی فعالیت خواهد داشت و وابسته به نزدیک ترین مرکز خدمات جامع سلامت روستایی یا شهری می باشد. نیروی انسانی این پایگاه‌ها به شرح زیر است:

- (۱) پزشک On Call (پزشک مرکز) ۱ نفر
 (۲) کارشناس مراقب سلامت (ترجیحاً دانش آموخته رشته مبارزه با بیماری‌ها یا بهداشت عمومی) ۴ نفر
 (۳) کارشناس بهداشت محیط ۲ نفر

پایگاه مراقبت بهداشتی درجه سه:

پایگاه‌های مراقبت بهداشتی مرزی مستقر در مرزهایی که از نظر تردد با اولویت ترانزیت بار هستند و تردد مسافر در آن به صورت موقتی یا مقطعی صورت می‌پذیرد. روزانه کمتر از ۲۰۰۰ نفر تردد مسافر دارند. همچنین، تردد کالا در آن کمتر از ۱۰۰ کامیون یا لنج / کشتی در روز می‌باشد. این پایگاه همزمان با شیفت کاری پایانه مرزی فعالیت دارد و مانند پایگاه درجه دو وابسته به نزدیکترین مرکز خدمات جامع سلامت روستایی یا شهری است. نیروی انسانی این پایگاه شامل موارد زیر است:

- (۱) کارشناس مراقب سلامت (ترجیحاً دانش آموخته رشته مبارزه با بیماری‌ها یا بهداشت عمومی) ۲ نفر
 (۲) کارشناس بهداشت محیط ۱ نفر

فعالیت پایانه مرزی دارای شیفت‌های کاری ۲۴ ساعته، ۱۶ ساعته، یا ۱۲ ساعته هستند.

مرکز مراقبت بهداشتی مرزی:

این مراکز در پایانه‌های زمینی، دریایی، هوایی و نیز بازارچه‌های زمینی و دریایی ایجاد می‌شوند. این واحدها همانند پایگاه‌های مراقبت بهداشتی مرزی، نقش سد دفاعی جلوگیری کننده از نفوذ بیماری‌ها به داخل کشور را براساس ضوابط و معیارهای بین‌المللی به عهده دارند. درجه بندی مراکز مراقبت بهداشتی مرزی براساس اهمیت پایانه مرزی، حجم جمعیت در حال تردد و زمان فعالیت، در دو سطح زیر صورت می‌گیرد.

- (۱) درجه ممتاز
 (۲) درجه یک

مرکز مراقبت بهداشتی مرزی ممتاز:

مراکز مراقبت بهداشتی مرزی مستقر در مرزهایی که حجم تردد مسافر روزانه آن بطور متوسط بیشتر از ۸ هزار نفر می‌باشد (مسافر ورودی و خروجی و رانندگان و افراد در حال تردد در بازارچه‌های مرزی و کارکنان پایانه) و حجم کالای تردد شده در این مرزها حداقل ۳ برابر مرزهای درجه یک است. این مراکز بصورت ۲۴ ساعته فعال هستند. در حال حاضر، فقط **فرودگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)** در این سطح قرار دارد. فرودگاه بین‌المللی امام خمینی تحت نظر مرکز بهداشت شهرستان ری از توابع دانشگاه علوم پزشکی تهران اداره می‌شود. نیروی انسانی مراکز مراقبت بهداشتی مرزی ممتاز به شرح زیر است و فعالیت شبانه روزی دارند:

- (۱) پزشک عمومی آشنا به نظام مراقبت سندرمیک و IHR (مقررات بهداشتی بین‌المللی) ۴ نفر
 (۲) کارشناس مراقب سلامت (ترجیحاً دانش آموخته رشته مبارزه با بیماری‌ها و بهداشت عمومی) ۶ نفر
 (۳) کارشناس بهداشت محیط ۶ نفر
 (۴) تکنسین آزمایشگاه ۲ نفر
 (۵) راننده ۱ نفر

با توجه به برنامه های توسعه ای و گسترش مراودات تجاری و بازرگانی، پایانه های مرزی پیشنهادی برای استقرار پایگاه مراقبت بهداشت مرزی از نوع ممتاز عبارتند از :

۱. پایانه مرزی مهران (د.ع. پ ایلام)
۲. پایانه مرزی شلمچه (د.ع.پ آبادان)
۳. پایانه مرزی میرجاوه (د.ع.پ زاهدان)
۴. پایانه مرزی دوغارون (د.ع.پ مشهد)
۵. پایانه مرزی بازرگان (د.ع.پ تبریز)
۶. پایانه مرزی پرویز خان (د.ع.پ کرمانشاه)
۷. پایانه مرزی زمینی باشماق (د.ع.پ کردستان)
۸. پایانه مرزی دریایی شهید باهنر (د.ع.پ هرمزگان)
۹. پایانه مرزی هوایی فرودگاه بین المللی شیراز (د.ع.پ شیراز)
۱۰. پایانه مرزی دریایی چابهار (د.ع.پ ایرانشهر)

مرکز مراقبت بهداشتی درجه یک:

مراکز مراقبت بهداشتی مرزی مستقر در مرزهایی که دارای تردد مسافر روزانه متوسط بین ۴۰۰۰ تا ۸۰۰۰ نفر و حجم کالای مبادله شده در آن، متوسط ۲۰۰ کامیون است. این مراکز در دو شیفت صبح و عصر فعالیت دارند و با توجه به تغییر شرایط و حجم کار می توانند شبانه روزی هم فعال باشند و در یک پایانه مرزی زمینی یا در فرودگاه بین المللی یا در بندری بزرگ استقرار دارند (مثل مرز مهران، مهرآباد، بندر امام و ...). این مراکز، مستقل هستند و براساس نظام شبکه بهداشت و درمان، زیر نظر مرکز بهداشت شهرستان مربوطه اداره می شوند. نیروی انسانی این مراکز به شرح زیر است:

۱)	پزشک عمومی آشنا به نظام مراقبت سندرمیک و IHR	۲ نفر
۲)	کارشناس مراقب سلامت (ترجیحاً دانش آموخته رشته مبارزه با بیماری ها و بهداشت عمومی)	۴ نفر
۳)	کارشناس بهداشت محیط	۴ نفر
۴)	تکنسین آزمایشگاه	۲ نفر

برخی از پایانه های مرزی منجمله فرودگاه بین المللی امام خمینی (ره) و پایانه مرزی مهران و شلمچه در کل ۲۴ ساعت شبانه روز فعال بوده و برخی دیگر از پایانه های مرزی بصورت ۱۲ و ۱۶ ساعته فعالیت دارند. در تعدادی از پایگاه ها ساعت های فعالیت بیشتر یا کمتر از این ساعات می باشد. لذا، مراکز مراقبت بهداشتی مرزی نیز کاملاً منطبق با ساعت فعالیت پایانه مرزی دارای شیفت های کاری ۲۴ ساعته، ۱۶ ساعته، ۱۲ ساعته و ... هستند.

مرکز خدمات جامع سلامت منتخب (۱۶ و ۲۴ ساعته)

از آنجا که کشور در مواجهه دایمی با بحران ها و بیماری های مختلف است و امکان شیوع بیماری های نوپدید و بازپدید وجود دارد، ضروریست برخی از واحدهای ارایه دهنده خدمت، آمادگی مستمر از نظر سازماندهی نیروی انسانی، برنامه کاری، تجهیزات، مواد و وسایل مصرفی را داشته باشند. به همین دلیل برخی از مراکز خدمات جامع

سلامت به عنوان مراکز **منتخب** در نظر گرفته می‌شوند. این واحدها در شرایط عادی همانند سایر واحدها فعالیت می‌کنند ولی در زمان بحران براساس نوع بحران باید خدمات تعریف شده ای متناسب با شرایط پیش آمده را هم ارائه دهند.

۱. مناطق روستایی:

❖ مراکز خدمات جامع سلامت که در دفاتر طرح گسترش شبکه به عنوان مرکز شبانه روزی تعریف شده‌اند، به عنوان مراکز خدمات جامع سلامت روستایی شبانه روزی منتخب، تعیین خواهند شد. در این وضعیت، نیازی به افزایش نیرو در شرایط بحران وجود ندارد و فقط برحسب نوع خدمت تعریف شده در زمان بحران ممکن است تجهیزات خاصی به آن اضافه گردد. به عنوان مثال در بحران کووید ۱۹ تجهیزاتی مثل پالس اکسیمتر با مانیتور، تب سنج لیزری، اتوکلاو و به فهرست تجهیزات استاندارد این واحدها اضافه شد.

❖ چنانچه فاصله زمانی روستاها یا مناطق عشایرنشین از مرکز شبانه روزی روستایی یا مرکز منتخب نزدیکترین شهر، بیش از یک ساعت با خودرو فاصله داشته باشد، یکی از مراکز روستایی یا فصلی معمولی با مجوز مرکز مدیریت شبکه می‌تواند به مرکز منتخب تبدیل و به مراکز منتخب اضافه شود. این مراکز نیز باید مطابق استانداردهای تعریف شده، مجهز گردند.

۲. مناطق شهری:

❖ در شهرستان‌های با جمعیت شهری کمتر از ۱۰۰۰۰۰ نفر:

- حتی به شرط داشتن چند نقطه شهری، صرفاً باید یک مرکز خدمات جامع سلامت منتخب تعیین شود. در صورت وجود مرکز شبانه روزی واجد شرایط (از نظر دسترسی جغرافیایی و شرایط فیزیکی و نیروی انسانی)، می‌بایست این مرکز به عنوان منتخب در نظر گرفته شود.
- در مناطقی که فقط یک مرکز خدمات جامع سلامت وجود دارد، همان مرکز با تغییراتی در فضای فیزیکی و جداسازی یک بخش خاص بحران از سایر قسمت‌های مرکز بترتیبی که ورودی و خروجی متفاوت داشته باشد، به عنوان مرکز منتخب در نظر گرفته می‌شود. با افزودن نیروهای مورد نیاز (پزشک، پرستار یا مراقب، نمونه گیر، پذیرش و نگهبان) به مرکز منتخب در زمان بحران تبدیل می‌گردد. سایر قسمت‌های مرکز باید فعالیت‌های عادی خود براساس بسته خدمت را ارائه دهند.

❖ در شهرستان‌های با جمعیت شهری ۱۰۰۰۰۰ نفر و بالاتر:

- یکی از هر سه مرکز خدمات جامع سلامت شهری یا بازای هر ۱۰۰۰۰۰ نفر جمعیت شهری و حاشیه، یک مرکز که از نظر دسترسی جغرافیایی (حداقل یک ساعت با خودرو)، فضای فیزیکی مناسب، تکمیل بودن نیروی انسانی (براساس طرح گسترش)، تجهیزات مناسب، و عمدتاً با مدیریت دولتی است به عنوان مرکز خدمات جامع سلامت شهری **منتخب** تعیین می‌گردد تا در شرایط خاص و براساس ابلاغ وزارت متبوع، به ارائه خدمات مربوطه بپردازد. نیروی انسانی موردنیاز در شرایط خاص و برحسب نوع بحران تعیین و از طریق جابجایی موقت نیرو از سایر واحدهای ارائه خدمت یا از طریق خرید خدمت تامین خواهد شد. در صورت وجود مرکز شبانه روزی با شرایط دسترسی مناسب، می‌بایست همین مرکز به عنوان منتخب تعیین گردد.

نکات کلی:

- ❖ مراکز خدمات جامع سلامت منتخب نباید کمتر از یک ساعت و نیم فاصله زمانی با مرکز منتخب بعدی فاصله داشته باشد.
- ❖ مراکز منتخب باید از قبل پیش بینی شده باشند و پس از تایید مرکز مدیریت شبکه و ورود به دفاتر طرح گسترش، اقدامات لازم برای استانداردسازی آنها انجام شود.
- ❖ در صورت وجود هر گونه شرایط خاص، باید با مرکز مدیریت شبکه هماهنگی بعمل آید.
- ❖ ساعت کاری مراکز منتخب متناسب با شرایط پیش آمده، تعیین می‌گردد.
- ❖ مسیر ورودی و خروجی در مراکز منتخب برای ارائه خدمات جاری و ارائه خدمات در زمان بحران باید جدا باشد.

سایر شرایط ضروری برای مراکز خدمات جامع سلامت منتخب:

- قرار گرفتن در موقعیت جغرافیایی تضمین کننده بالاترین سطح دسترسی جغرافیایی مردم منطقه.
- تعیین بیمارستان مرجع هریک از مراکز خدمات جامع سلامت منتخب با هماهنگی معاون محترم درمان.
- برقراری امکان ارجاع سریع افراد واجد شرایط ارجاع از مرکز به بیمارستان مرجع
- اولویت دادن به مراکزی که نیازی به فعال سازی نداشته و بهترین وضعیت ممکن از نظر دسترسی، فضای فیزیکی، تجهیزات و نیروی انسانی را دارند.

مرکز مشاوره و مراقبت بیماری‌های رفتاری:

مراکز مشاوره و مراقبت بیماری‌های رفتاری مراکزی هستند که در زیر مجموعه مرکز بهداشت شهرستان با بسته خدمت مشخص به درمان مراجعین و بیماران مبتلا به بیماری‌های عفونی خاص و بیماری‌های ناشی از مشکلات رفتاری مانند ایدز، هپاتیت ب و اعتیاد می‌پردازد. این واحد با ۵۰۰ هزار نفر جمعیت در ۱ تا چند شهرستان مجاور هم با رعایت دسترسی ایجاد می‌شود. در صورتیکه یکی از این شهرستان‌ها، مرکز استان باشد، بایستی در مرکز استان راه اندازی شود.

تبصره ۲۵: در برخی از مراکز استان مانند تهران که تعداد جمعیت بیشتر است، امکان راه اندازی مرکز مشاوره و مراقبت بیماری‌های رفتاری به تعداد بیش از یک مرکز وجود خواهد داشت.

نیروی انسانی مرکز مشاوره و مراقبت بیماری‌های رفتاری :

۱ پزشک عمومی	۱ نفر (مسئول مرکز)
۲ کارشناس مراقب سلامت (ترجیحا دانش آموخته مبارزه با بیماری‌ها)	۱ نفر
۳ کارشناس سلامت روان (با اولویت روانشناس بالینی)	۱ نفر
۴ مددکار اجتماعی	۱ نفر
۵ کارشناس فناوری اطلاعات سلامت	۱ نفر

۱ نفر	۶) دندانپزشک عمومی
۱ نفر	۷) مراقب سلامت دهان
۱ نفر	۸) ماما
۱ نفر	۹) پرستار
۱ نفر	۱۰) کارشناس آزمایشگاه
۱ نفر	۱۱) مسوول امور عمومی
۱ نفر	۱۲) راننده
۱ نفر	۱۳) سرایدار/ نگهبان/ خدمتگزار

نکته مهم:

باتوجه به ضوابط موجود، ضرورت دارد دانشگاه‌ها/ دانشکده های علوم پزشکی کشور خیلی سریع تا مدت ۶ ماه پس از ابلاغ وضعیت موجود را بازبینی کنند و اقدامات اجرایی مطابق ضوابط را عملیاتی نمایند. اطلاعات زیر به تفکیک نام واحد ارائه دهنده خدمت به مرکز مدیریت شبکه ارسال گردد:

- ✍ نام واحد: نام دانشگاه/ دانشکده و شبکه بهداشت و درمان و واحد سطح بالاتر نیز باید مشخص باشد
- ✍ تعداد جمعیت تحت پوشش واحد: منظور جمعیت ثبت شده برای واحد مزبور در سامانه است
- ✍ فاصله واحد مزبور تا نزدیکترین واحد هم سطح با توجه به مسیر حرکت جمعیت برحسب کیلومتر و زمان طی مسافت با خودروی معمول منطقه برحسب دقیقه
- ✍ فاصله زمانی واحد مزبور تا واحد سطح بالاتر براساس طرح گسترش با وسیله معمول برحسب دقیقه
- ✍ تعداد نیروی ارائه دهنده خدمت در هر واحد برحسب نوع نیرو برحسب طرح گسترش و موجود
- ✍ تعداد نیروی ارائه دهنده خدمت در هر واحد برحسب نوع نیرو و تعیین تعداد روز کاری فرد در هفته
- ✍ سابقه خدمت نیروهای ارائه دهنده خدمت برحسب نوع نیرو برحسب سال
- ✍ آخرین مدرک تحصیلی نیروهای ارائه دهنده خدمت برحسب نوع نیرو
- ✍ تصمیم گیری شبکه بهداشت و درمان و دانشگاه/ دانشکده علوم پزشکی برای واحد مزبور براساس ضوابط ابلاغی و اطلاعات فوق.

بخش سوم: پیوست‌ها:

شرح وظیفه نیروهای شاغل در واحدهای نظام شبکه های بهداشتی درمانی کشور

شرح وظایف نیروهای شاغل در پایگاه سلامت / خانه بهداشت:

الف: شرح وظایف مراقب سلامت / بهورز:

۱. شناسایی محیط جغرافیایی محل خدمت
 ۲. شناسایی جمعیت تحت پوشش از نظر تعداد نفرات به تفکیک سن و جنس
 ۳. شناسایی عوامل و مشکلات اثرگذار بر سلامت در منطقه
 ۴. شناسایی جمعیت تحت پوشش از نظر مشکلات اثرگذار بر سلامت افراد
 ۵. تشکیل پرونده الکترونیک سلامت (ثبت فرم‌ها) براساس بسته خدمات
 ۶. ارائه خدمات فعال به جمعیت تحت پوشش براساس بسته خدمات
 ۷. شرکت در برنامه های آموزشی ابلاغی از ستاد اجرایی دانشگاه/ دانشکده و برنامه های اختصاصی شهرستان
 ۸. آموزش و توانمندسازی جامعه براساس برنامه‌ها و دستورعمل‌های ابلاغی
 ۹. مشاوره فردی و خانوادگی مندرج در بسته‌های خدمت گروه‌های هدف
 ۱۰. غربالگری افراد براساس شرح خدمات
 ۱۱. پیگیری و مراقبت بیماران و افراد در معرض خطر
 ۱۲. ارجاع مراجعه کننده به سطح بالاتر (پزشک مرکز؛ کارشناس تغذیه و کارشناس سلامت روان) در صورت لزوم براساس راهنمای اجرایی و بالینی و ارائه خدمات موردنیاز برای مراجعه کننده براساس پس خوانند دریافتی از سطوح بالاتر
 ۱۳. پیگیری موارد ارجاع شده
 ۱۴. پیگیری در مراجعه مجدد افراد به پزشک، کارشناس سلامت روان و کارشناس تغذیه مرکز در موارد تعیین شده، به طرق مختلف (تماس تلفنی، مراجعه به درب منزل و ...)
 ۱۵. دریافت بازخورد از سطوح پذیرنده ارجاع
 ۱۶. ثبت و گزارش دهی صحیح، دقیق و بهنگام براساس فرم‌ها، دستورعمل‌ها و تکالیف محوله
 ۱۷. ثبت موارد حوادث خانگی، ترافیکی و گزارش به سطوح بالاتر
 ۱۸. مراقبت از بیماری‌های واگیردار شایع و دریافت گزارش و انجام اقدامات لازم مطابق دستورعمل و آموزش سریع و موثر به جمعیت هدف.
 ۱۹. تدوین و نظارت بر شاخص‌های برنامه های مراقبت ادغام یافته در گروه‌های مختلف سنی
- (۱) توانمندسازی مردم و مراجعان فردی و گروهی برای خودمراقبتی
- توزیع راهنمای ملی خودمراقبتی خانواده در بین تمام خانوارهای تحت پوشش (خودآموزی برای توانمندسازی مردم در رعایت سبک زندگی سالم و مدیریت ناخوشی‌های جزئی شامل ابزارهای خودارزیابی، برنامه ریزی فردی برای تغییر رفتار، اجرای برنامه و ارزیابی مجدد وضعیت سلامت به علاوه

معرفی منابع معتبر اطلاعاتی، حمایتی و خدماتی مناسب در منطقه مربوطه و راهنمای حقوق بهداشتی و نحوه پیگیری آن).

- ۲) آموزش استفاده از راهنمای ملی خودمراقبتی خانواده به خانوارهای تحت پوشش:
حداقل تربیت یک سفیر سلامت در هر خانوار
- ۳) سفیر سلامت حداقل ۸ کلاس سواد خواندن و نوشتن دارد- در محل آموزش، محل کار، مرکز خدمات جامع سلامت یا مسجد محل به صورت حضوری یا از طریق پورتال ملی خودمراقبتی به صورت آنلاین، یک دوره آموزشی ۸ ساعته را برای آشنایی با نحوه استفاده از راهنمای ملی خودمراقبتی خانواده برای مراقبت از سلامت خود و اعضای خانواده طی می کند.
- ۴) تربیت سفیران افتخاری سلامت در میان اقوام یا همسایگان خانواده های بی سواد یا سالمند بدون سرپرست
- ۵) تربیت رابطان سلامت برای حمایت از خانواده هایی که به هر دلیلی تحت پوشش سفیران سلامت یا سفیران افتخاری هم نیستند.
- ۶) برگزاری جلسه های آموزشی و مشاوره فردی و گروهی در خصوص خودمراقبتی برای جمعیت تحت پوشش (سالم یا بیمار)
- ۷) کمک به تشکیل گروه های خودیار و همیار محلی حامی سلامت و حمایت طلبی برای توسعه فعالیت آنها برای جمعیت تحت پوشش (سالم یا بیمار)
۲۰. برقراری ارتباط با افراد بانفوذ منطقه و سایر ارگان های فعال برای حل مشکلات سلامتی مردم منطقه
۲۱. برقراری ارتباط استراتژیک برای سلامت از طریق
۲۲. نیازسنجی، برنامه ریزی، اجرا و ارزشیابی مشارکتی ارتباطات برای سلامت به منظور آموزش سلامت همگانی، آموزش سبک زندگی سالم، آموزش خودمراقبتی و آموزش بیمار از طریق رسانه های ارتباط جمعی، رسانه های محلی و رسانه های کوچک
۲۳. برنامه ریزی عملیاتی مشارکتی برای ارتقای سلامت در مراکز آموزشی، محل های کار و جوامع
۲۴. جلب حمایت، آموزش و توانمندسازی اعضای سازمان های دولتی و غیردولتی، تشکل های مردمی و شوراهای محلی برای برنامه ریزی عملیاتی مشارکتی برنامه های ارتقای سلامت مدرسه، محل کار، سازمان، محله، روستا و شهر
۲۵. شناسایی امکانات محلی، بسیج و سازماندهی مردم برای اقدامات اجتماعی حامی سلامت

ب: شرح وظایف ماما مراقب / ماما:

۲۲. کلیه موارد بند الف
۲۳. نمونه گیری برای غربالگری سرطان دهانه رحم و ثبت در پرونده الکترونیک سلامت
۲۴. معاینه پستان برای غربالگری سرطان پستان و ثبت در پرونده الکترونیک سلامت
۲۵. معاینه ژنیتال برای تشخیص عفونت های آمیزشی و ثبت در پرونده الکترونیک سلامت
۲۶. بررسی و تشخیص خونریزی های غیرطبیعی ژنیتال و ثبت در پرونده الکترونیک سلامت

۲۷. بررسی انواع ناباروری و ثبت در پرونده الکترونیک سلامت
۲۸. بررسی اختلال عملکرد جنسی و ثبت در پرونده الکترونیک سلامت
۲۹. مراقبت معمول پیش از بارداری و ثبت در پرونده الکترونیک سلامت
۳۰. مراقبت معمول بارداری و مراقبت های ویژه بارداری و ثبت در پرونده الکترونیک سلامت
۳۱. مراقبت های معمول پس از زایمان و مراقبت های ویژه پس از زایمان و ثبت در پرونده الکترونیک سلامت
۳۲. ارجاع بررسی علائم حیاتی و شرح حال اولیه به منظور:
- انجام مراقبت های پیش از بارداری
 - در مراقبت بارداری و پس از زایمان: بررسی ابتلا به بیماری و ناهنجاری ها، درخواست، ثبت، بررسی، تفسیر آزمایش ها و سونوگرافی های مادر، اقدام و درمان مطابق بسته خدمت، انجام مراقبت های ویژه بارداری و پس از زایمان، آموزش و مشاوره های تخصصی و ثبت در پرونده الکترونیک سلامت